

Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan Paradigmanın Kur'ânî Referansları ¹

Arslan KARAOĞLAN

Dr. Öğr. Üyesi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi,
Temel İslam Bilimleri Bölümü
karaoglanarslan@hotmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-0411-3750>

Öz

Anadolu Coğrafyasının, yaşamlarını sürdürebilmeleri ve uluslararası platformda söz sahibi olmaları için defalarca sömürgeci güçlere ve yapılara karşı özgürlük ve hürriyet savaşımına girdikleri olmuştur. Verilen bu mücadeleyi bütün dünyaya örnek olacak şekilde yüce milletimiz ortaya koymuş en büyük gücünü de inanç değerlerinden ve tarihi geleneğinden almıştır. Kanaatimizce bu mücadeleyi aktif hale getiren bu paradigmanın en temel unsuru güçlü bir iman, Allah ve Peygamber sevgisidir. Bu mücadeleyi veren kentlerden biri de Kahramanmaraş'tır. Maraş Millî Mücadelede destan yazarak Kurtuluş savaşımıza yön veren şehirlerin başında gelmektedir. Milli mücadelede etkin olan paradigmanın dini mefkûresi ve Kur'ânî referansları üzerinde maalesef günümüzde hassasiyetle durulmamakta ve yok edilmeye çalışılmaktadır.

Dinî düşüncenin ve Kur'ânî referansların milli mücadeleye kattığı canlılık ve verdiği katkı, 'cihat', 'gaza' (fetih), 'şehitlik', 'gazilik', 'semboller', 'vatan sevgisi', 'Cuma namazının özgür bir ortamda kılınabileceği', 'askerlik ve namusun kutsallığı inançları', 'hayatın merkezinde camilerin işlevselliği', 'mücadelenin verildiği ortamda yaşayan ulemanın dik ve ilkeli duruşları' kanalıyla olmuştur. Makalede sıralanan bazı öğeler Kur'ân perspektifinden ele alınmış, millî mücadelede ve vatan savunmasında büyük bir katkı sağladığına vurgu yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Milli Mücadele, Kur'ân, Vatan, Şehitlik, Ulema.

¹ Makale Geliş/Kabul Tarihi: 06.12.2019 / 12.02.2020

Künye Bilgisi: Karaoğlan, A. (2020). Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan Paradigmanın Kur'ânî Referansları. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17 (Özel Sayı), 113-143. DOI: 10.33437/ksusbd.656290

The Quranî References Of Paradig Influenced In The Rescue Of Kahramanmaraş

Abstract

Anatolian Geography has been engaged in the struggle for freedom and liberty against the colonial powers and structures many times in order to sustain their lives and to have a voice in the international platform. Our supreme nation has put forth this struggle as an example to the whole world and has taken its greatest power from the values of faith and historical tradition. Kahramanmaraş is one of the cities that make this struggle. Maraş is one of the leading cities in the National Struggle by writing epics. Unfortunately, one of our souls and emotions, which is our unity fee, which is not emphasized and tried to be destroyed, is religious mefkure and Qur'anic references.

The vitality and contribution made by religious opinion and Qur'anic references to the national struggle, 'jihad', 'gaza' (conquest), 'martyrdom', 'veterans', symbols, 'love of homeland', 'Friday prayer can be made in a free environment 'military and honor beliefs of sacredness', 'the functionality of mosques in the center of life', 'the ulema living in the environment where the struggle is steep and principled stance' has been through. In this article, all these elements are discussed from the perspective of the Qur'an and it is emphasized that it makes a great contribution to the national struggle and the defense of the homeland.

Keywords: National Struggle, Qur'an, Homeland, Martyrdom, Ulema.

GİRİŞ

Anadolu, sahip olduğu jeopolitik/jeostratejik konumu ve bereketli topraklarıyla ilkçağlardan itibaren insanoğlu tarafından yerleşim alanı olarak benimsenmiştir. Bu nedenle insanoğlunun göçebe yaşamdan yerleşik düzene geçmesi de ilk olarak bu bereketli topraklar üzerinde gerçekleşmiş, bunun sonucunda ise “şehir” kavramı ortaya çıkmıştır. Kuruluşu tarih öncesi çağlara kadar uzanan Kahramanmaraş, tarihî süreç içerisinde Hititler, Asurlar, Makedonyalılar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular, Dulkadiroğulları ve nihayetinde Osmanlıların idaresinde kalmıştır. Birinci Dünya Harbi'nden sonra Maraş halkı, istiklal ve istikballeri için kendi imkanlarını kullanarak varlık ya da yokluk mücadelesine girişmiştir. Tarihte sayısız kahramanlıklar ortaya koyan Türk milletinin hayatında sıkıntılı ve aşılması güç dönemleri olmuştur. Türk milleti için en zorlu süreçlerden birisi de Millî Mücadele dönemidir. Bu

ifade İstiklâl Harbi, Bağımsızlık Savaşı veya Kurtuluş Savaşı olarak da anılır. Milli Mücadele, Mondros Mütarekesi'nin (30 Ekim 1918) ardından başlayıp askerî bakımdan Mudanya Mütarekesi (11 Ekim 1922), siyasî bakımdan ise Lozan Antlaşması ile (24 Temmuz 1923) son bulan bir süreci ifade etmektedir (Küçük, 2005:76-83). Gerçekten mazisini tarihleştiren, kültürünü millileştiren ve coğrafyasını vatanlaştıran bir milletin tarih sahnesinden silinip gitmesi mümkün değildir. Günümüzde buna örnek milletler vardır. Bunlardan birisi de hiç şüphesiz Türk Milletidir. Anadolu halkı, Mondros Ateşkesi'nin koşullarını öğrenir öğrenmez silaha sarılmış ve işgalcilere karşı direnmeye ve örgütlenmeye girişmiştir (Tansel, C 3, 1991:107).

Başkasına ait bir değeri yok eden anlayışı Cemil Meriç şöyle eleştirir: "Semavi kitapların emri: "Öldürmeyeceksin". Hristiyan Avrupa, en sefil çıkarları için dünyanın bütün mandarenlerini öldürdü ve öldürmeye hazır. Goethe: "Ya örs olacaksın, ya çekiç" diyor. Şark, Sâdi'den Gandhi'ye kadar aksi kanaatte: "Yemin ederim ki, dünyanın bütün toprakları bir tek insanın kanını akıtmaya değmez." Kim haklı? (Meriç, 1979: 206). Kimin haklı olduğunu en iyi ortaya koyan süreç zaman olmuştur. Nitekim Ekim 1919'da Fransızların Kahramanmaraş ve çevresinde egemenlik kurma emelleri doğrultusunda kentte 5 ay kadar sürmüş olan milli direniş hareketleri, Kurtuluş Savaşı mücadelesi görülmüştür. Esaret altında yaşamayı kabul etmeyen Türk halkı, Millî Mücadele döneminde ülkesini işgal etmek isteyen istilâcılara karşı kadınlı erkekli silaha sarılarak ulusal bir Kurtuluş Savaşı başlatmıştır. Milli Mücadele dönemi milletimizin topyekûn milli birlik ve beraberlik içinde, işgalci güçlere karşı durduğu, tarihimizin altın sayfalarından birini teşkil eder (Kaplan,1978:33,64,67-70). Bu dönemde halkımız ihtiyaç hissedilen bölgelere elinden geldiği ölçüde yardım ve destekte bulunmak için adeta yarışa girmiştir.

Bu kapsamda Kahramanmaraş'ı nev-i şahsına münhasır kılan kendine mahsus bir takım özellikleri vardır. Ayrıca şehir karakterinin ana özellikleri olan bu faktörler, Kahramanmaraş'ta kahramanlık ruhu, dinî öğretilere duyarlılık, milli ve manevi değerlere sıkı bağlılık gibi özellikler şeklinde sıralanabilir. Maraş'ın en temel vasfı, dindarlık ve muhafazakârlıktır. Maraş, geleneksel kültüre önem veren bir şehirdir. Örf-âdetleri, geleneği yaşatmak için gayret sarf eder (Akbiyık,1999:123-131). Bu makalede milli mücadele ruhunun Kur'ânî referansları tespit edilerek Maraş halkının millî ve dinî duygularının temeli ortaya konmuştur. Ayrıca inanılmazı başaran bu dinamizmin temelinde dinî duyguların ve yerleşik kadim geleneğin etkisine vurgu yapılmıştır. Maraş halkı dünyada eşine az rastlanan bir kahramanlık örneği göstererek işgalci Fransızları "Maraş bize mezar olmadan, düşmana gülzâr olmaz" düsturuyla şehirden uzaklaştırmış ve bu başarısından dolayı Maraş'a "Kahraman" unvanı verilmiştir. Kısa zaman zarfında Kahramanmaraş, bu başarısını gerek idari gerekse sosyal, ekonomik ve kültürel alanda da göstermiştir (Çelik, 2000: 80). Şimdi de Kahramanmaraş'ta

mili mücadeleye ve direnişe heyecan katan dinamizm kazandıran ruhun Kur'ânî referansları üzerinde durmak istiyoruz.

1.Güçlü Bir İman ve Onun Yansıması Olan Allah ve Peygamber Sevgisi

Kur'ân âyetlerine bakıldığında bunlarda imanın sadece kalpte bulunan soyut bir varlık olmadığına, aynı zamanda bunun dış dünyaya yönelik yansımalarının olduğuna, onun ve ondan kaynaklanan ahlâkın statik değil, dinamik bir olgu olduğuna vurgu yapıldığı görülür (el-Ankebût 29/45; el-Bakara 2/62; el-Mâide 5/69; Abdülhakî, 1990:483-484; Çağrı, C 8, 1989: 13-21). Bilindiği gibi iman kavramı Kur'ân'da kullanılan en temel ve önemli kavramlardan biridir. Bununla birlikte o, Kur'ân'da tek başına değil, başta salih amel olmak üzere, başka kavramlarla birlikte kullanılmıştır. Çünkü imanın aksiyon boyutunu salih amel oluşturmaktadır. Salih amel ise başta ibadet ve ahlâk olmak üzere Allah'ın tüm emir ve yasaklarını kapsar (Aydın, 2007: 28). İnsan hayatını mutlu ve huzurlu geçirmek istiyorsa kendine sağlam bir ölçü ve iyi bir rehber seçmesi gerekir. İnsanın kişiliği inşa edilirken Allah'tan gelen bilgiler dikkate alınmayıp zanna ve hevese tabi olunursa defolu bir şahsiyet ortaya çıkar. Çünkü öncüller doğru değilse sonuç da doğru olmayacaktır (Abay, 2012: 254-255). Dolayısıyla ahlâkî erdemlerin en büyük destekçisi imandır. Hiçbir güç imanı güçlü olan bireyleri hak ve hakikatten ayıramaz (Karaoğlu, 2019:7). Vazifeye bağlılık, doğruluk, adâlet, şefkat ve merhamet, Allah, Peygamber, vatan, bayrak sevgisi ve yardımlaşma gibi ahlâkî kaideler ancak iman ile desteklenirse devamlı olur.

Çünkü iman, ahlâkî ilkelerin kaynağına kudsiyet sağlar. Kaynaktaki kudsiyet inancı, ahlâk ilkelerine hem güç, hem de devamlılık kazandırır. Bu inanç kabul edilmedikçe ahlâkî prensiplerin kuvveti azalır. Bu bağlamda İslam'da düşmana karşı her zaman hazırlıklı olmak ve gerektiği zaman vatani savunmak, çok önemlidir, hükmü de farzdır. Çünkü hazırlık olmadan bilinen-bilinmeyen düşmanların şerlerinden korunmak, saldırılarına karşı koymak mümkün değildir. Bunun için Yüce Allah, Müslümanların düşmanlarına karşı hazırlıklı olmalarını emretmiştir ki, bu emrin yerine getirilmesi Müslümanlar üzerine farzdır. Bu hususta Enfâl Sûresinin 60. âyetinde "*Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihad için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın. Onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz alsanız haksızlığa uğratılmazsınız.*" buyrulmaktadır. Âyet-i celilede Yüce Allah, Müslümanlara, düşmanlarına karşı savaşa hazırlıklı olmalarını ve savaş için gerekli olan tüm silah ve teçhizatı hazırlamalarını emretmektedir. İslâm'a göre savaş gücüne sahip olmaktan, savaş için hazırlanmaktan maksat, dinleri başka da olsa fiilen savaşılarak insanları öldürmek olmayıp onların maddî ve manevî olarak kendilerine ve başkalarına zarar vermelerini engellemektir. Bu da, düşmandan daha güçlü olmakla mümkündür.

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

Sağduyusunu yitirmemiş olan topluluklar, ortada zaruret bulunmaksızın kendilerinden daha güçlü bir topluluğa saldırmazlar. “Hazır ol cenge eğer ister isen sulhu salâh” şeklinde manzumlaştırılmış bulunan bu ilke, barışın ancak, bunu isteyenlerin caydırıcı güce sahip olmaları sayesinde gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Âyetin bu kısmı evrensel bir gerçeği dile getirmektedir. Günümüzde Müslümanlar düşmana karşı “en uygun, maksadı gerçekleştirmede en etkili olan silahlar ile diğer araç gereçler, askerî eğitim, savunma ve savaş stratejisi gibi savunma ve zafer için gerekli olan her türlü askerî güç ve imkanları” oluşturmalarıdır (Karaman, Gümüş, Turgut ve diğer., C 2, 2006: 548-549).

İnsanların yuvası fert olarak ev, millet olarak da vatandır. Huzur ve emniyet bakımından evsiz yaşamak mümkün olmadığı gibi, vatansız yaşamak da mümkün değildir. Bir milletin var olması, hayatîyetini devam ettirebilmesi ancak vatanına sahip olmasıyla mümkündür. Bizi şefkatli bir ana kucağı gibi bağrına basan bu toprakları yabancılara çiğnetmemek, ay yıldızlı bayrağımızı göklerde dalgalandırmak, ezanı ve Kur'an seslerini susturmamak, toprağın altındakileri rahatsız etmemek, üstündekileri de zillete ve esarete düşürmemek için canla başla çalışmak herkesin görevidir. Bu kapsamda vatan sevgisi, sevgilerin en güzeli ve kutsalıdır. Vatan sevgisi imandan sayılır. Ancak bu sevgi laf ile olmaz. Vatanını seven, onun uğrunda canını, malını feda etmekten çekinmez. Bu gerçeği Şair Mithat Cemal Kuntay şöyle ifade eder:

“Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır,

Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır.”

İşte bu vatan sevgisini, vatanı kutsal sayma anlayışını kazanmada imanın vazgeçilmez bir yeri vardır. Bu asil duygunun kazanılması da ancak ilâhi öğretilerle gerçekleşir. Bir başka ifade ile bir toplumu oluşturan bireyler şahsiyet sahibi yapılmak isteniyorsa, o toplumu oluşturan bireylerin şahsiyeti vahiyle inşa edilmelidir. Şahsiyetli bir toplum oluşturma'nın önemli kriterlerinden biri de bu toplumu oluşturacak şahısların kimlerle birlikte yol alacağıdır (Abay, 2016: 91-134).

Tarihte Mısır'la Filistin arasında yaşayan Amalika kavminin İsrailoğullarına saldırmaması ve onları perişan edip, yurtlarından çıkarması olayı, Bakara Sûresi 246. âyette şöyle anlatılmaktadır: “Kendileri için gönderilmiş bir peygambere; 'Bize bir hükümdar gönder ki başımıza geçsin de Allah yolunda savaşalım' dediler. 'Size savaş yazılır da ya savaşmazsanız!' dedi. 'Yurtlarımızdan çıkarılmış, çocuklarımızdan uzaklaştırılmış olduğumuz halde neden savaşmayalım?' dediler. Üzerlerine savaş yazılınca. İçlerinden pek azı hariç dönüp kaçtılar.” Bu ayet-i kerime, vatanlarından çıkarılan insanların, yine o vatanlarını elde edebilmek için canlarını feda etmeye hazır olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca konuyu destekleyici mahiyette Nisâ Sûresi 66. âyette ise; "Eğer onlara 'kendinizi

öldürün yahut yurtlarınızdan çıkın' diye emretmiş olsaydık, içlerinden pek azı müstesna, bunu yapmazlardı." Buyrularak insanların vatanlarına bağlılığı vurgulanmaktadır. Bir toplum ya hayatını feda ederek ülkesini kurtarır ya da her şeyi düşmana bırakıp ülkesini terkeder. Düşmanıyla hayatı pahasına savaşan insanla ülkesini terke-den insan aynı düzeyde değildir (Bayraklı, C 5, 2007: 201-203). Bu gelen bilgilere göre imanın ülkeyi savunmayı ve gerekirse bu uğurda ölmeyi emrettiğini net bir şekilde söylemek mümkündür.

Peygamber sevgisini içselleştiren birey ve toplumlarda ülkesini ve toprağını çok sever. Nitekim Hz Peygamber (sav) bir hadis-i şeriflerinde; "İki gözü cehennem ateşi yakmayacaktır. Bunlardan birisi; Allah korkusundan ağlayan göz, diğeri ise; Allah yolunda (sınırlarında) nöbet bekleyerek geceyi geçiren gözdür" (Tirmizî, "Fezâilü'l-Cihâd", 12). buyurarak vatanını korumak amacıyla nöbet bekleyen kişilerin cehennem ateşinden kurtulacağını belirtmektedir.

İnsanların Allah'a serbestçe ibadet edebilmeleri, kendi aralarındaki davranışlarında adalet ve dürüstlüğü gerçekleştirebilmeleri ve özgür olarak yaşayabilmeleri için bir vatana ihtiyaçları vardır. Çünkü onlar vatanlarında hem özgürce yaşayacaklar, hem de orada vatan, inanç ve kültürlerinin savunması için lüzumlu olan maddi ve manevi imkanları hazırlayacaklardır. Bunun için inananların bir vatana sahip olmaları gerekir; bu vatani da her türlü hal ve şartlarda, düşmanlarına karşı savunmaları gerekir. Bu nedenle, Hz. Muhammed (sav) Müslümanlara vatan savunmasının önem ve gerekliliğini tebliğ etmiş, onları bu konuda bilgilendirmiş, eğitmiş ve gerektiği zaman -Medine savunmasında olduğu gibi- uygulamasını da yapmıştır. O'nun bu konudaki uyarı ve uygulamalarından Müslümanlar etkilenmişler ve bu etki, Müslümanlarda tarih boyunca sürüp gelmiş ve onlar yurtlarını düşman taarruzlarına karşı savunmak için ellerinden gelen her türlü fedakarlığı yapmaktan hiçbir zaman çekinmemişler ve bu uğurda her çeşit dünyalıklardan vazgeçerek şehadet şerbetini içmeyi en büyük şeref bilmişlerdir. Müslümanların, Medine savunmasından beri, vatanlarını emperyalist düşman güçlerine karşı savunmalarıyla ilgili yapmış oldukları fedakarlıklar sayılamayacak kadar çoktur (Görgülü, 2000: 81-108).

Ülke ve toprak bütünlüğünün sağlanmasında sağlam kişilik ve karakterin çok büyük bir önemi vardır. Nitekim tarihsel ve kültürel faktörlerin kişiliğin üzerinde büyük bir etkisi vardır. Bu durum, doğal olarak, farklı kişilik, benlik ve karakter yapılarının oluşumuna kaynaklık eder. Her bir kültür, diğerine göre, farklı anlam ölçülerine, değer ve norm sistemlerine, tutum ve davranışlara göndermede bulunur. Bu yüzden her kültürün insan tipi görece farklılık gösterir. Kimi kültürler, dışa açık, özgür, bağımsız kişiliklere alan açarken, kimileri, bağımlı, korumacı ve konformist kişilikler üretir. Tarihin ve kültürün canlı tutulması insanların kendilerine güvenmelerini sağlar, onlara güç verir, özgürlükçü bir ruha sahip olmasını sağlar ve kişiliklerini kuvvetlendirir. Bu sayede birey ve

toplumlar, özgürlüğün elden gitmesinin şahsiyet kaybına yol açacağını da çok iyi bilirler. Bundan dolayı kişiliğın inşa edilmesinde tarihsel ve kültürel dinamiklerin doğru kullanılması gerekir (Aby, 2012:120, 180-181).

Bu çerçevede bu bilince sahip olan müminler özelde Maraş halkı sahip oldukları erdemleri sebebiyle tarihin her döneminde ülke ve toprak bütünlüğünü korumak için var güçleriyle düşmanlarla mücadele etmişlerdir. Mehmet Kaplan'a göre son asırların bütün tahriplerine rağmen hala bozulmayan fakat büyük bir hızla bozulmaya doğru giden Anadolu'nun peygamberlere yakışan ahlakı, kendiliğinden ortaya çıkmış bir mahsuldür. Bugün dahi ender olmayan mümessillerinde hayranı olduğumuz bu derin ahlak, asırlarca bu milletin ruhunu yoğuran şehitlerin, gazilerin, dervişlerin, erenlerin ve âlimlerin eseridir. Eski kültür eserlerimiz, bu hakikatin en kuvvetli şahididir. Bu kültür eserlerimizin yarısından çoğu, İslamî ve tasavvufî ruhun ifadesidir (Kaplan, 1978: 68-69).

Nitekim insanlık tarihinin büyük olaylarından bir tanesi 20. yüzyılın başında Bayrağında İstiklal Madalyası olan Maraş'ta yaşanmıştır. Anadolu coğrafyasının büyük bir bölümü işgal altında iken Maraş'ta Fransız birlikleri bulunuyordu. Maraş halkı o dönemde tek vücut haline gelerek etnik, mezhep, sınıf ve dil ayrımı gözetmeksizin işgalci ordulara karşı kendi şehrini, dini ve namusunu canı pahasına korumayı başarmıştır (Kaya, 2005:3:609). Kahramanmaraş halkının ilerde etraflı bir şekilde alınacağı üzere Ermeni çeteleri ve Fransız askerlerine karşı koyması, 'Sütçü İmam Olayı' ile 'Bayrak Olayı' da anılmaya değerdir. Maraş Kalesi'ndeki Türk bayrağının indirilmiş olması, Ulu Cami'de "bayraksız namaz kılınmaz"ı ve "hürriyeti elinden alınan bir milletin Cuma namazı kılmasının dinen uygun olmadığı"nı dile getirmesine vardığı çok iyi bilinmektedir (Akbiyık,1999:123-131).

2.Başörtüsü: Kutsal Bir Değer

Fransızlar işgal için Maraş'a yaklaştıkları sırada önleri bir grup tarafından kesilmiştir. Fakat yeterli silahı olmayan bu 20-30 kişilik grup Fransızların ilerleyişini durduramamıştır (Alcıoğlu, 2006:247). 29 Ekim 1919 Çarşamba günü Fransız komutan Joly, Şeyhadil civarından şehre girmiştir (Yalçın, 2003: 41). Çok geçmeden Fransızlar tarafından yerel Ermeni askerler silahlandırılmış, bu durum Ermenilerin bu bölgedeki hak iddialarının itibar göreceğine dair şüphenin artmasına neden olmuştur.

Bu duruma o toprağın bir insanı olan Cahit Zarifoğlu duyarsız kalmamıştır. O, bir şair ve yazar olarak yaşadığı dönemde İslam coğrafyasında meydana gelen olayları iyi analiz etmiştir. İslam coğrafyasının meselelerini kendi meselesi olarak gören yazar, gerek şiirlerinde gerekse düz yazılarında bu konuları ele alır. Zarifoğlu, tiyatro içerikli olan Sütçü İmam adlı eserinde 1920'lerdeki Maraş'ın işgalini ve kurtuluşunu anlatırken 1980'lerdeki Afganistan'ın Ruslar tarafından

KSÜSBD Milli Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı

işgali ve Afganlı mücahitlerin direnişi ile bir bağ kurar. Ona göre Osmanlı İmparatorluğu I. Dünya Savaşı'nı kaybettikten sonra imzalanan Mondros Mütarekesi çerçevesinde İngiliz ve Fransızlar Maraş'ı işgal eder. 1919'un sonlarına doğru Ermeni-Fransız lejyon askerlerinin Uzunoluk Hamamı'nda çıkan kadınlara el uzatmaları sonucunda Maraş eşrafından Çakmakçı Sait'in işgalciler tarafından yaralanması karşısında sessiz kalmayan Sütçü İmam, savaşın ilk kıvılcımını ateşler. Burada Sütçü İmam'ın ateşlediği silah, Maraş'ın, genel olarak da ülkenin işgalden kurtulması için ilk adım olarak sembolik bir değer taşır (Zarifoglu, 1993: 71).

Bu bağlamda Ermeniler, Fransızların Maraş'ı işgalinin ikinci günü olan 31 Ekim 1920'de sokak ve caddelere çıkararak halkı rahatsız etmeye başladılar. Maraş'ta bulunan Ermeniler, yaptıkları içkilerden yeni gelen misafir Ermeni askerlerine ikram ederek onları şerefliydiler. Sarhoş olan Ermeni askerlerden ikisi Uzunoluk Hamamı'ndan çıkan Müslüman kadınlara "Çarşafa ihtiyaç yoktur! Yüzünüzü açınız!" diye bağıarak sarkıntılık etti. Kadınların çılgılık atarak yardım istemeleri üzerine yan taraftaki dükkanda sütçülük yapan ve adı İmam olan bir Türk, "Bre densizler, yaptıklarınız yeter!" diyerek askerlerin üzerine yürüdü. Askerlerden birini öldürüp diğerini yaraladı. Tarihte Sütçü İmam veya Uzunoluk olayı olarak bilinen bu hareket üzerine Müslümanlarla Ermeniler arasında öfke ve tartışma hakim olmuştu. Allah'ın emrine, peygamberine savaş açmışlardır (Zarifoglu, 2014: 89). Cahit Zarifoglu, Sütçü İmam olayını *Bir Değirmendir Bu Dünya* (1986) adlı kitabında da anlatır. Tarihi bilgilere dayalı bu eserde önce İngilizler tarafından işgal edilen ancak daha sonra aralarındaki anlaşmaya dayalı olarak Fransızlara devredilen Maraş'ta işgalci komutan ve askerlerin yaptığı eziyetler anlatılır. Bu yazıda yazar, Sütçü İmam olayını şöyle anlatır: "Ermeniler, hamamdan çıkıp evlerine doğru gitmek isteyen kadınları durdurup tarihî kayıtlara göre; 'Burası artık Türklerin değil, Fransız memleketinde peçeli gezilmez' diyerek peçelerini kaldırıp zorla ilişmek isterler. Olaylara yakınındaki bir kahveden Müslümanlar müdahale ederler.

Fransız üniforması giymiş olan Ermenilere nasihatler edilip yollarına gitmeleri söylenir ama onlar ısrar ederler, kadınları bırakmazlar, müdahale edenlere dipçiklerle vururlar, çatışma çıkınca da Çakmakçı Sait ve Gaffar Osman dipçik ve kurşunla yaralanır. Bunları izlemekte olan Sütçü İmam ismiyle meşhur biri evinden getirdiği Karadağ marka, patladığında büyük gürültü çıkaran tabancasıyla kadınlara musallat olan Ermeni'yi vurur." Burada başlayan olaylar Maraşlı Müslüman halk üzerindeki baskının artması ile devam eder. İki yıl kadar devam eden işkenceler, baskılar 21 Ocak 1922'de başlayan Maraş halkının işgalden kurtulması ile son bulur. "22 gün ve gece devam eden ve Maraşlının kendi iradesi, azmi, İslami dinamizmi ile ve Allah'tan başka hiçbir dayanağı olmadan sürdürdüğü harp başlamış olur" (Zarifoglu, 2014:90).

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

Milli mücadele ruhunun destekleyicileri sadece başlatılan bölge ile sınırlı kalmamış onun sınırları aşan bir boyutunun olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Milli Şairlerimizden Mehmet Emin Yurdakul, Mayıs 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda düzenlenen mitingte Milli mücadele ruhunun temeline dair şu değerlendirmeyi yapar: "Demir ve ateş; kardeşler ben bunlarla hiç bir vatan ve ırkın öldüğünü işitmedim. Şerefli bir tarih ve medeniyete, sağlam bir fazilet ve ahlâka, zengin bir şiir ve edebiyata, dinî ve millî ananelere, ırkî ve vatanî hatıralara mâlik olan bir milletin mahvolduğunu tarih göstermiyor (Kaplan, Enginün ve diğ., C 1, 1992:92).

Milli Mücadele, Türk ulusunun varlığını ve bağımsızlığını korumak için maddi-manevi bütün olanaklarını seferber ettiği olağanüstü önemli bir dönemi içerir. Böyle bir anda milletin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen hocalar, müftüler, din adamları Milli Mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır. Örneğin az önce bahsedilen Sütçü İmam aslına bakılırsa vatan ile halk arasında köprü bir adamdır. Arif Nihat Asya'nın dediği gibi; "İçimizden biri köprü olmaya razı olmazsa biz kıyamete kadar bu suyun kıyılarında bekleriz." Onlar, ulema irfan ehli, bilgelerimiz, şairlerimiz, annelerimiz, babalarımız, velhasıl, kendine öğretileni daha da geliştirerek kendinden sonrakilere öğreten, aktaran özel insanlarımız; köprü adamlarımızdır. Kahramanmaraş'ta yaşanan tarihsel süreçteki hareket ve şahlanış ruhu parlayıp sönen bir alev olmamıştır. Dalga dalga büyüyerek kutsal ilhamıyla çevre illeri de harekete geçirmiştir. Hatta bu şehrin halkından Vezir Hoca, Benli Ökkeş, Tapo Ağa, Paşo Ağa, Süleyman Bey ve adlarını sayamadığımız üç yüz kişi Gaziantep, Şanlıurfa, İslâhiye cephelerinde gönüllü olarak bulunmuş ve işgalcilerle savaşmıştır. Onlar komşuya yardımı borç bildiklerinden bencil olmamış; hanımlarını, çocuklarını, yanan evlerini, mal ve mülklerini düşünmeden farklı cephelerde mücadele vermişlerdir (Kaplan, Enginün ve diğ., C 1, 1992:92).

Milli ve manevi değerlerle hayatını donatan dini ve ahlaki değerler uğruna hayatını ortaya koyan Sütçü İmamın en önemli değerlerinden biri de başörtüsüdür. Başörtüsü, İslam dininin simge ve sembollerinden biridir. Zira tesettür (kapanması gereken yerlerin örtülmesi), Türkçe karşılığıyla örtünme, Kur'ânî bir emirdir. Bu emir, dinî ve ahlakî temellidir. Kur'ân'ın indiği dönemde dinî ve ahlakî bir gereklilik olan örtünme, bugün de bu hükmünü korumaya devam etmektedir. Kadınlara istisna edilen kimselerden başkasına süslerini göstermemeleri ve başörtülerini yakaları üzerinden bağlamaları yükümlülüğü getirilmiştir. Bu hükmün iyi anlaşılabilmesi için dört hususun açılması gerekmektedir: Süs, açıkta kalan süs, başörtüsünün yaka üzerinden bağlanması ve istisnalar. "Süs" diye çevrilen ziynet kelimesi Kur'ân'da "elbise, takı, hoşâ giden, güzel bulunan nesnelere (İbn Kesir, C 6, 1419: 41-42), insanı maddî veya manevî olarak güzelleştiren şeylerdir. Çünkü kadının vücudunda olmayan

KSÜSBD Milli Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı

takısına bakmak ittifakla caizdir. Geriye kalan ihtimal onun vücududur. Bu mananın kastedilmiş olmasının maddî aklî delili genellikle kadın vücudunun güzel ve çekici bulunmasıdır (Kurul: 2005:360-361). Birinci derecede kadının çekici olan her organı zînet kelimesinin anlam alanına girmektedir. Zira her mü'min kadının, süs olan takısı olmayabilir. Ama bu emir ve buradaki süs kavramı genele hitap etmektedir. Onun için zînet sözü ile organı anlamak daha doğrudur. Buna rağmen zînet kelimesi süs için takılan takıları da ifade etmiş olabilir. Buna delil olarak Kasas 79. âyette geçen zînet kelimesini gösterilebilir (Bayraklı, C 15, 2007:337). Bu bağlamda Kahramanmaraş'ta millî mücadele direnişini ilk başlatan Sütçü İmam başörtüsünün Allah'ın bir emri ve özgürlüğün bir sembolü olduğunu eylem ve tutumları ile ortaya koymuştur.

Benzer bir durumu İslam Tarihinde Hz. Peygamber'in (sav) hayatında da görmek mümkündür. Nitekim ensarlı birinin hanımı, yüzü örtülü olduğu halde, bir Yahudi kuyumcunun dükkanına zînet eşyası almak maksadıyla girer. Yahudiler, kadının yüzünü açmaya çalışır ancak kadın açmamakta ısrar eder. Derken, Yahudinin biri, kadına hissettirmeden, arkasından, elbisesinin eteğini bir dikenle beline iştirir. Kadın ayağa kalkınca eteği açılıverir. Hazır bulunan Yahudiler eğlenerek kahkahayla gülerler. Bu hal karşısında kadın feryadı basar. Oradan geçmekte olan bir Müslüman, çılgığı duyunca kadının imdadına koşar. Müslümanla Yahudi boğaz boğaza gelirler ve sonunda Müslüman, Yahudiyi öldürür. Bunu gören oradaki Yahudiler de Müslümanı şehit ederler (İbn Hişam, C 3,1984: 51).

Bu olayın yaşanması üzerine “(Resulüm!) İnkâr edenlere de ki: Yakında mağlûp olacaksınız ve cehenneme sürükleneceksiniz. Orası ne kötü bir kalacak yerdir! (Âl-i İmrân 3/12;Yazır, C 7, 1979:7860). veya “Eğer bir topluluğun antlaşmayı bozacağından endişe edersen antlaşmayı derhal sona erdirdiğini onlara açıkça bildir. Allah ahdini bozanları asla sevmez (el-Enfal 8/58) âyeti nâzil olmuştur. Bedir’le Uhud savaşları arasında meydana gelen bu olay üzerine Müslümanlar, Benî Kaynuka’ya karşı harekete geçtiler. Ayrıca verilen sözden cayma tavrını münafıklarda da görmek mümkündür. Nitekim münafıkların reisi Abdullah b. Übey adamlarıyla beraber Uhud Harbi’nde Müslümanların safında yer almış, sonra askerlerin üçte birini teşkil eden gücünü geri çekerek Müslümanlara zarar vermiştir. Allah’tan korkmayanları cezalandırmak ve geride kalanlar için de caydırıcı bir örnek oluşturmak üzere sert tedbirler alınmış, savaşta yakalanmaları halinde aman verilmemesi istenmiştir (Şevkânî, C 2,1414:364) Gerek Yahudilerin ve gerekse münafıkların Müslümanlara ve onların sahip olduğu kutsal değerlere saldırma noktasında ortak paydada buluştuklarını söylemek mümkündür. Görüldüğü gibi Hz. Peygamberin örnek yaşamına bakıldığı zaman genelde Maraş halkının özelde ise Sütçü İmamın hayatında başörtüsü Nebvî öğretisi ile benzeşim göstermektedir.

3. Hayatın Merkezi: Camiler, Ezan ve Bayrak

Camiler ve mescitler de İslam'ın simge ve sembollerindedir. Zira bu mekânlar İslam'ın ilk dönemlerinden günümüze kadar İslam'a özgü bir ibadet olan namaz kılmak için bina edilmiş yerlerdir (Tümer ve Küçük,1993: 44). Camiler, ezanlar ve bayrak Müslüman insanın hayatında ve ülke savunmasında önemli bir yere sahiptir. Nitekim Hz. Peygamber gönderdiği askeri birliklere, gittikleri yerlerde mescidi bulunan bölgelerin halkına dokunmamalarını emrederdi. Nitekim Yelemlem'de oturan Cezimeoğulları, üzerlerine gelen Halid b. Velid'e Müslüman olduklarını ispat etmek için mescidlerini göstermişlerdir (Vakıdı, C 3, 1984: 875-884) Oysa Kızıldeniz sahilinde Kadid yakınında ve Müreysi su kaynağı civarında oturan Beni Mustalik topraklarında da mescidler yapılmıştır.

İslamiyet'te bütün yeryüzü mescid kabul edilmekle beraber namazların cemaatle camide kılınması, gerek sevap bakımından gerekse sosyal yönden büyük bir önem taşır. Ashaptan bazıları, farz namazları evlerde kılıp camiye gitmemeyi Hz. Peygamber'in sünnetini terketme olarak yorumlamışlardır (Nesâî, "İmâmet", 50; Ebû Dâvûd, "Salât", 46). Cuma ve bayram namazları ise mutlaka cemaatle kılınır. İslamiyet yılda bir defa her renkten ve sınıftan Müslüman cemaatin ilk mescidde (Mescid-i Haram) dünya çapında, her cuma da merkezi camilerde bölge çapında bir araya gelip namaz kıldıkları bir gerçektir (Müslim, "Hac", 250).

Burada Caminin işlevselliğini ortaya koyarken ezanı ve minareyi de göz ardı etmemek gerekir. Hiç şüphesiz ki ezanda kudsî şairlerdendir ve ta Hz. Peygamber'in asr-ı saadetlerinde uygulamaya konmuş, o zamandan bugüne dek İslam'ın ve Müslüman varlığının vazgeçilmez bir sembolü olmuştur. Ezan sözlük'e "ilan etmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, bildirmek" demektir. "Allah ve Resulünden insanlara bir bildiridir (İsfehâni, 2005: 24). Ezanın meşruluğuna Kur'an'dan şu âyetler delalet etmektedir: "Namaza çağırduğunuz zaman onu alay ve eğlence konusu yaparlar. Bu davranışları onların düşünemeyen bir toplum olmasından dolayıdır.(el-Maide 5/58), "Ey inananları Cuma günü namaza çağırıldığı (ezan okunduğu) zaman hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişi bırakın." (el-Cuma 62/9) ve Ve büyük hac (Haccu'l-ekber) günü, Allah'tan ve O'nun Resulünden insanlara bir bildiridir (ilândır)." (et-Tevbe 9/3) Bu âyetlerin ezanın meşruiyetine delil oluşu ile ilgili olarak (bkz. Şâfiî, C 1,1990:192; Cessas, C 2,1994: 558; İbn Arabi, C 2, 2003:139; İbnü'l-Cevzî, C 1, 1422:562. Hz. Peygamber zamanında olmayıp daha sonra inşa edilen minareler de İslam'ın simge ve sembollerinden sayılabilir. Çünkü onları görenler, bulunduğu yerin İslam beldesi olduğunu, orada İslam'a ve kurtuluşa çağrı yapıldığını anlarlar. Minareler, adeta buldukları yerlerdeki Müslümanların göğe doğru yükselttikleri şahadet parmaklarıdır. Allah'a ve elçisine

inandıklarının tanıklığını yapmaktadırlar (Yardımcı, 1996: 62-64; Mâturîdî, C 3, 2017:547).

Şehrin doğal çevresi ve güzellikleriyle ilgili olarak Maraş'ın meşhur müftülerinden Hafız Ali Efendi'nin dönemine yetişen büyükler, onun şöyle söylediğini rivayet ederler: “Cennet Maraş'ta olmasına Maraş'ta ama; altında mı üstünde mi bilemiyorum.” Ulu Cami, Kapalı Çarşı, Ashab-ı Kehf Külliyesi, Elbistan Ulucamii, Maraş konakları ve evleri gibi tarihi yapılar şehir kimliğinin oluşmasında önemli faktörlerdir. Malik bin Eşter, Ukkâşe Hazretleri, Ashabı Kehf, Sütçü İmam, Şeyh Ali Sezai Efendi ve Rıdvan Hoca gibi isimler şehrin karakteristik özelliğini kazanmasında önemli bir paya sahip olmuşlardır (Göktürk ve Yılmaz, 2009:311-326).

Onların önderliğinde emsalsiz bir savunma hareketi olan Maraş Müdafaası gibi müstesna bir kahramanlık örneği verilmiştir. Maraş halkının Ermeni çeteleri ve Fransız askerlerine karşı koymasında, “Türk ve İslam hâkimiyetinin bulunmadığı bir yerde Cuma namazı kılınmaz” fetvası etkili olmuştur (Güzel, 1988:138). Kahramanmaraş'ta çocuklar, kahramanlık hikâyeleri dinleyerek, şiirler okuyarak büyür. Maraş için söylenen “şair toprağı” tabirinin bir nedeni de bu olsa gerektir. Sütçü İmamın, Ali Sezai Efendi'nin, Rıdvan Hoca'nın, Aslan Bey'in, Velikâhyaoğlu Mehmet Ali'nin ve Kilis yolunda şehit düşen Maraşlı Hüseyin gibi nice yiğitlerin kahramanlıkları, onların körpe gönüllerinde hep bir yer bulmuştur (Kurul, 2016:135).

Maraş'ta halka mücadele fikrini aşıl原因anlar, din adamlarıdır. Sözelimi Maraş Müdafaası Hukuk Cemiyeti kurucularından Vezir Hoca diye tanınan Mehmet Alparslan, Hoca Hasan Rafet Seçkin ve Hoca Ali Sezai Kurtaran gibi Hoca Efendilerin önderliğinde emsalsiz bir savunma hareketi olan Maraş Müdafaası gibi müstesna bir kahramanlık örneği olan hareket gerçekleştirilmiştir (Şahingöz, 1986: 248-249). 8 Kasım 1919 Cuma günü Maraş Kalesi'nden Osmanlı bayrağının indirilmesi ve Fransız bayrağının çekilmesi halkın galeyana gelmesine sebep olmuştur. Cuma namazı kılmak için Ulu Camii'ne (Baş ve Tekin, 2007: 83-92) gelen halkın içinde bir huzursuzluk vardı. Cuma namazı vakti gelmiş ezan okunmuş halk namazın ilk sünnetini kılmıştı. Cuma namazı hutbesini okumak için minbere çıkan İmam-Hatip Rıdvan Hoca'nın “Türk ve İslâm hâkimiyetinin bulunmadığı bir yerde Cuma namazı kılınmaz.” demesi üzerine halk, namazı terk etmeye başlamış ve sancağı çekerek kaleye hücum etmişlerdir. Buradaki askerleri etkisiz hale getirdikten sonra Fransız bayrağını indirerek Osmanlı bayrağını göndere çekmişler, halkın tamamı birden havaya ateş açarak “Yaşasın Osmanlı” demiş ve heyecanla hükümet binasına gitmişlerdir. Kapıda bulunan ve Ermeni olan bekçi Vahan'ı istemiyoruz diyerek üzerine yürüdü. Hükümet binasında bulunan muhafızların silahlarını zorla ellerinden almış ve hepsini de iyice dövmüş olayın daha fazla büyümesi Mutasarrıf ve memurların

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

müdahalesiyle önlenmiştir. Bu arada Fransızlar, halkı sakinleştirmiş ve dışardan istedikleri kuvvetin şehre ulaşması için zaman kazanmaya çalışmışlardır (Akbıyık,135-145;199). Görüldüğü gibi Rıdvan Hocanın verdiği bu mücadele Camide başlamıştır.

Bayrak olayından sonra Maraş halkı, şehrin mahallelerine yerleşen zararlı ve sıkıntı veren düşman yapılarla ciddi anlamda mücadele vermişlerdir. Böylece şehir içi çatışmaları başlamış, bu esnada Kuytul Mahallesindeki Ermeni Alacacı Orçanik'in evi büyük bir düşman barınağı haline getirilmiştir. Bu yüksek binada konuşlanan düşman kuvvetleri etrafa ölüm saçmaktadır. Abdullah Çavuş isimli bir yiğit büyük bir cesaret örneği göstererek adeta bir kale görünümünde olan bu binayı ateşe vermeye muvaffak olmuş ve Medineoğullarından Ahmet ve Seyyit Halid; dayısının oğlu Emiroğlu Osman, Kasap Ziya ve Hüseyin Ağa gibi yakın silah arkadaşlarının desteği ile Ermeni çetecilerini esir almıştır. Ayrıca Abdullah Çavuş ve arkadaşları, Fransız birlikleri ile Ermenilerin irtibatını sağlayan ve düşmanın önemli karargâhlarından olan Katolik kilisesinin de ele geçirilmesi gereken düşman sığınaklarından biri olduğunu çok iyi bilmişler ancak Abdullah Çavuş burayı imha ederken 2 Şubat 1920'de vurularak şehit olmuştur (Kurul, 2016: 44).

Benzer bir bozuk yapıda Seferli ve Düdün Ermenilerine ait yerler gibi evlerde Maraş'ta Acemli mahallesinde bulunmuştur. Bu evlerde çok miktarda cephaneye yığıldığı haberi üzerine, Evliya Efendi ve Ağabeyi Hüseyin Evliya, kendi evlerini feda edip yakarak bu cephaneleri imha etmişlerdir. Yine Evliya Efendi, Arasa Kilisesine çok miktarda cephaneye yığıldığının haberi üzerine kiliseyi basmıştır. Evliya Efendi büyük yararlılık gösterdiği Maraş harbinde 4 Şubat 1920'de bir Ermeni kurşunuyla şehit olmuştur (Kurul, 2016: 44).

Fransız bayrağını yere indirip Osmanlı bayrağını gönlere asan Maraş halkının bu ilkeli ve cesaretli tavrı düşman birlikleri tarafından hazmedilememiştir. Nitekim bayrağı bir bez parçası olarak gören Fransız komutana Aşık Hüseyin'in verdiği cevap çok anlamlı ve manidardır: Fransız komutan Aşık Hüseyin'e şöyle der: "Kabadayılık ediyorsunuz. Dünkü gün kaleye çıktınız. Bayrak diktiniz. Nihayetinde bir bez parçasıdır o. Bir bez parçası için kaleye hücum ettiniz. Ortalığı tantanaya verdiniz. O an ben emretseydim, sizleri ateşe tutup hepinizi yere sererdim." Komutanın bu sözüne karşılık Aşık Hüseyin şöyle cevap verir: İşte bunu yapamazdınız." Yine Komutan "Niçin yapamayacakmışım? Diye sorar. Aşık Hüseyin "Burada yine ben vardım, onun için yapamazdın." Demiştir. Aynı şekilde komutan "Sen tek başına kim oluyorsun, gücün ve etin ne ki?" demesi üzerine Aşık Hüseyin şöyle cevap verir: "Ben, işte benim... Her köşe başında benim gibi bir Hüseyin nöbet beklemektedir. Hem sen bana bak kumandan Efendi... Ben anamdan bu bayrağın altında doğdum. Şimdiye değin de canımdan çok sevdiğim şanlı bayrağımı kale burcunda gururla doya doya seyretmeye

alıştım. Senin bir bez parçası dediğin bu bayrak yok mu o benim canım, şerefim, namusum, hürriyetimin simgesi ve her şeyimdir. Onu görmemek için ya kör olmalı, ya ölmeliyim. Kör olursam, onun taa yanına gider kulaklarımla göklerimize coşkunluk veren dedelerimin kahramanlık destanını fısıldayan çırpıntısını dinlerim. Yok... Yolunda öleceksem, gene benden sonraya kalanların, onu dünya durdukça şerefle dalgalandıracığına iman ederek onun için seve seve kanımı akıtırım. Ölüm... onu görmemek yanında bir hiçtir. Hem sen bizi bilmezsin, bizim için dünyada bayrak uğrunda can vermekten daha büyük bir rütbe ve şeref yoktur” (Yakar, 2012:125).

Komutanın “Sen hislerine kapılıyorsun. Daha tecrübesiz olduğundan taşkınlık ediyorsun” demesi üzerine Aşık Hüseyin komutana: “Ben her sözümü bilerek, düşünerek ve duyarak söylüyorum. Bu memleketin kadını, çocuğu, genci ve ihtiyarı hep benim gibi duyar, benim gibi düşünürler. Her Maraşlı Müslüman Cuma günleri kalesinin burcunda bayrağının dalgalandığına inanarak kalkar. Onu gören ancak, hür bir memlekette, kendi vatanında yaşadığını bilir. Göğsü kabara kabara işine gider. Dünkü gün kalede bayrağımızın dalgalandığını göremedik, bu ne demek kumandan efendi bilir misin? Bu vatan artık elden çıkıyor demektir. Dedelerimiz hep bu vatan, bu bayrak için kan dökmüşler. Bizde dökülecek kan yok mu sanırsın? Elbette vardır. İşte hepimiz her şeyi göze alarak onun uğrunda seve seve kanımızı dökmek için koştuk.” şeklinde cevap vermiştir (Yakar, 2012:125).

Görüldüğü gibi Aşık Hüseyin’in Fransız komutana verdiği cevaba bakıldığı zaman şunları söylemek mümkündür: Bir insanın hayatında bayrak bir bağımsızlık sembolüdür. O elden gitti mi yok olmayı ve ölümü beklemek kaçınılmazdır. Bayrak şeref ve namusun sembolüdür. Bayrak var oldukça halk vardır. Bayrak için savaşmak yeterli bir nedendir. Bu ruhu şu beyit daha güzel anlatır: “Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır/Toprak, eğer uğrunda ölen varsa vatandır.” Bütün bunlar, Bayrak Olayı’nın Maraş’ın kurtuluşunda önemli bir yeri olduğunu göstermektedir.

Bu bağlamda Türk Edebiyatında da Ezan ve Kur’ân temaları işlenmiş, ezanın toplum hayatında taşıdığı mana üzerinde sıklıkla durulmuştur. Ezanın toplumu birleştirici ve kaynaştırıcı etkisini vurgulamak için çeşitli şiirler yazılmış, ezansız semtlerde yaşayanların ezanın bu birleştirici fonksiyonundan mahrum olacakları düşünülmüştür. İstiklal marşımızın değerli şairi Mehmet Akif Ersoy da ezanın Türk milleti katındaki değerini ve üstlendiği fonksiyonu şu mısralarda dile getirir:

“Bu ezanlar ki, şahadetleri dinin temeli

Ebedi yurdumun üstünde benim inlemeli.”

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

Bu mısradan ezanın dinin temeli olduğuna yurdun üstünde inleyen bir özelliği olduğuna dikkat çekilmiştir. Ünlü şairimiz Necip Fazıl, “Canım İstanbul” isimli şiirinde minarelerin bu fonksiyonuna şu şekilde değinmektedir:

Pırlanta kubbeler, belki bir milyar kırat ...

Şehadet parmağıdır göğe doğru minare” (Kısakürek, 2005: 171).

Ezanın Türk kültüründeki yeri ve önemi Kamiloğlu tarafından şu şekilde ifade edilmektedir; ezan,“...Türk İslâm kültüründe özgürlüğün ve bağımsızlığın simgesidir (Türklerde ezan kültürü hakkında geniş bilgi için bkz.: Kamiloğlu, 2010:221-224;Öztürk, 2001:9). Bir başka ifade ile “Ezan, bir iskân mahallinde Müslümanların bağımsız ve hür olarak varlıklarını sürdürdüklerini haber veren bir işâret, o bölgede İslâm dinine bağlı olan insanların çoğunlukta olduğunu gösteren bir alâmettir. Bir meskûn mahalden ezan sesi geliyorsa, orada Müslümanlar var, bunlar çoğunlukta aynı zamanda da hür olarak yaşıyorlar anlamındadır. Ezan, İslâm ülkesi, Müslüman toplum, Barış-huzur ve Dâru’l-İslâm anlamlarını ihtivâ eder. Ezan, bir yerin Müslümanların mı yoksa zorbaların mı kontrolünde olduğunu belirten bir işâret, bir semboldür. Korkusuzca ve doğru bir şekilde okunan Ezan, o yerin İslâm beldesi olduğunu gösterir. İslâm fikhında, bir yörenin İslâm dışı veya İslâm yurdu olup olmadığının tespitinde, orada Ezanın okunup okunmadığı dikkate alınan ölçülerden biridir (Akdoğan, 2013: 27-28). Zamanla ezan Müslüman beldelerin özgürlük sembolü haline gelmiştir. Müslümanların hâkimiyetinden çıkan bir yerde ezan sesi artık duyulamayacağı gibi, tersinden bir okuma ile ezanın işlevsel olarak okunmadığı ve gereğinin yerine getirilmediği İslâm beldelerinin de daha sık ve belki daha kolay bir şekilde düşman saldırılarına maruz kalacağı ellerinden çıkacağı anlamına gelmektedir (Gökçe, 2017: 65-73). M. Âkif’e göre Bir yerde ezan okunmuyorsa, oradaki camiler ibadethane olmaktan çıkmış demektir. Camisi olmayan bir yer ise İslâm yurdu olamaz. Bu yüzden Âkif İstiklal Marşı’nda müstakil bir kıtayı ezan ve camilere ayırmıştır (Öztürk, 2017: 96).

Ezanın ve onun ayrılmaz bir parçası olan selâ Birinci Dünya Savaşında 1914’ten 1919’a kadar günlerce aralıksız verilmiştir. Birinci Dünya Savaşı’na girişimizin hemen ardından çıkartılan cihat fetvasının 14 Kasım 1914 günü Fatih Camii’nde okunması sırasında, sadece İstanbul’un değil, Osmanlı topraklarının haber verilebilen hemen her yerinde minarelerden yirmi dört saat boyunca selâlar yükselmiş, aynı selâlar İzmir’in işgal edildiği 15 Mayıs 1919’da yine gün boyunca işitilmiş ve halk Yunan işgalinden selâlar vasıtasıyla haberdar olmuş, şevk ve heyecana gelmiş, aralarında birlik ve beraberlik sağlanmıştır. Bu sayede Yunan’a ilk kurşun atılmış, Kurtuluş Savaş’ının başladığı ilan edilmiştir. Kurtuluş Savaş’ı boyunca da minarelerimizden Selâ ve Ezan sesleri duyulmuştur. 1974 Temmuz’undaki Kıbrıs Harekâtı’nın başlamasının ardından minarelerden

yine selâların yükseldiği çok açık ve önemli bir olaydır (darendehaber.com, 2016).

Nitekim İslam hukukçuları İslam'ın şiarı ve Müslüman varlığının sembolü olarak kabul edilen ezanı terk etme hususunda söz birliği içinde bulunan Müslüman bir şehir veya bölge halkına karşı başka bir çözüm şekli bulunmadığı takdirde savaş açılmasının gerektiğine dair ittifak halindedir (Çetin, C 12, 1995: 37). Bundan dolayı “Ezan, bir dua çağrısıdır. Ezan bir ses bayrağıdır. Ezan, İslam ümmetinin soyutlaştırılmış alemidir. Ezan, okunduğu toprakların İslam olduğunu gösteren bir nişanedir” (Harmancı, 2017:219-226). Ezana ve onun temsil ettiği değere yönelik hassasiyetini ortaya koyan milli şairimiz Mehmet Akif, şiirlerinde farklı vakitlere ait ezanlardan bahsetmektedir. Nitekim Şair, iki bölümden meydana gelen bu şiirin ilk bölümünde güne ezan nağmeleriyle inleyen gökyüzünün altında uyanarak bu ilahi sedanın rehberliğiyle başlayan Müslümanları tasvir eder. İkinci bölümde ise ezan sesini taş yüreklere bile tesir eden ney sesine, minareleri de sur-ı İsrafil'e benzetir (Uzun, 1995: 42). Akif bu durumu şu dizeleri ile ortaya koymaktadır: “Semaya çıktı o feryad, ah-ı ümmet olup! /Semadan indi o feryad, ruh-ı rahmet olup!” (Ersoy, 2003: 91). Akif, bu şiirinde ezan gerçeğini bireysel bir gerçeklik olmaktan öte toplumsal bir olgu olarak değerlendirmektedir (Harmancı, 2017:219-226).

Kur'ân'da cihadla ilgili âyetlerin sayısı oldukça fazladır. Bunların devamlı olarak namazlarda okunması, Müslümanları düşmanla mücadeleye hazır tutardı. Kendisinden önceki birçok peygamber gibi Hz. Peygamber'in bir vasfı da ordu kumandanı olmasıdır. Bu bakımdan Asr-ı Saadet'te mescid askeri bir karargah, bir nevi askeri şûra meclisi ve askeri hastahane olarak da görev yapmıştır. Hz. Peygamber savaştan önce ashabıyla istişare eder ve aksine bir vahiy gelmedikçe onların fikirlerine uyardı. Uhud Gazvesi öncesinde Mescid-i Nebevi'de böyle bir toplantı yapılmış, çoğunluğun fikri düşmanla şehir dışında karşılaşmak yönünde olduğu için buna uyulmuştur. Resul-i Ekrem Cuma namazını kıldırdıktan sonra onları cihada teşvik etmiş ve sabrettikleri takdirde zafer kazanacaklarını bildirmiştir (Önkal, 1983: 49-55). Hz. Peygamber (sav) savaş kararlarını genellikle mescidde verir ve bunu minberden ilan ederdi. Açılan deftere gönüllülerin adlarını yazdırmalarını isterdi. Sefer halinde orduyu donatmak üzere halkı yardıma çağırırdı. Bir seriyye göndereceği zaman kumandanına mescidde talimat verirdi. Nitekim Abdullah b. Cahş'ı Nahle'ye gönderdiğinde onu gizli bir yazılı talimatla Mescid-i Nebevi'den uğurlamıştır. Orduya bizzat kumanda edeceği zaman mescidde iki rek'at namaz kılar. Zırhını giyerek dışarı çıkar ve kapıya getirilen atına binip seferi başlatırdı. Kumandanlar sefer dönüşünde mescidde rapor verirlerdi (Önkal ve Bozkurt, C 7, 1993: 91-92). Görüldüğü gibi Hz. Peygamber (sav)'in yolunu ve metodunu benimseyen Rıdvan Hoca'nın Müslümanların birlik sembolü olan Ulu Cami'de başlattığı bu direniş ruhunun bir benzerini de burada göstermiştir. Camide aldığı kararın arkasında hem kendisi

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

hem de orada namaz kılan bireyler durmuş ve böylelikle düşmanları yurttan kovmuşlardır. Bundan dolayı Maraş'ın kurtuluşunda şehirdeki cami ve mescitlerin de önemli rolleri olmuştur.

Millî Mücadelede din alimlerinin bazı rollerinden bahseden Ömer Turan'a göre okuryazarlık oranının düşük olduğu, kitle iletişim araçlarının hiç birinin bulunmadığı o günlerin Anadolu'sunda hocalar, müftüler, şeyhler gibi dinî şahsiyetler ve camiler, mescitler, tekkeler gibi dini mekânlar kamuoyunu yönlendirmede en önemli unsur olmuştur. Amerikan Genel Kurmay Başkanı General Harbord, o günlerde Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti ve Anadolu'da bir Amerikan mandası ihtimalini araştırmak maksadıyla Anadolu'ya yaptığı geziden sonra sunduğu raporunda, bu hususu şöyle ifade etmiştir: “Türklerde dinî şahsiyetlere duyulan bağlılık, dünyevî hislerin üzerinde, daha derin ve manevî idi... Türk köylüsü üzerinde en tesirli kuvvet, bir kaç hanelik meskûn yerlerde bile bulunan cami ve mescitlerdeki hocalardı. Bunlar, halk efkârını temsil ve teşkil eden esas kuvvetti. Müslümanlar vatan ve istiklal için harpte ölenlerin cennete gittiği inancında idiler ve cihat mukaddes vazife idi. Bu telkini de, çoğu okuma yazma bilmeyen Türk köylüsüne, ancak bu din adamları yapabiliyorlardı. Nitekim bizden ülkeleri için hak ve eşitlik talep eden heyetlerin içinde bu hocalar çokluk idiler ve onların fikirleri, esas arzular olarak izah ediliyordu ” (Turan, 1997:110-111). Bu bilgiler çerçevesinde Maraş halkının milli mücadele yıllarında ortaya koydukları çaba ve gayretin arkasında bölgenin hocaları, alimleri, dini sembolize eden cami, minare ve ezan ve selâlar gibi büyük manevî değerlerin olduğunu söylemek mümkündür.

4.Şehitlik ve Gazilik

Kur'ân ve Sünnet'ten aldığı ruhla gelenek ve kültürünü oluşturan Anadolu insanı, çocuklarına verdiği eğitimle, onları da aynı ruhla yetiştirmiştir. Annelerin ağzından dökülen deyişler bu ruhun göstergelerinden biridir: “Haydi yavrum! Ben seni bu gün için doğurdum. Hamurunu yiğitlik duygusuyla yoğurdum. Türk evladı odur ki, yurdu olan toprağı, ana ırzı bilerek, yad ayağı bastırmaz. Bir yabancı bayrağı, Ezan sesi duyulan hiç bir yere astırmaz. Git evladım, yıllarca ben oğulsuz kalayım. Şu yaralı bağıma kara taşlar çalayım. Haydi oğlum, haydi git! Ya gazi ol, ya şehit!” Bu anlayış başka bir şiirde de şöyle dile getirilmektedir:

“ Al oğlum, al silahı, bakma ardına;

Yolların uzaktır kavuş orduna;

Al bayraktır, yazılı Kur'an;

Altına toplanmış Müslüman olan ” (Battal, 1971: 105).

KSÜSBD Milli Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı

Bu nedenle Anadolu insanı evladını şehitlik ve gazilik duygusunun yüceliğini anlatarak ve yaşayarak eğitmiştir. Bunun sonucunu ise milli mücadele yıllarında fazlasıyla almıştır. Nitekim Millî Mücadele döneminde Maraş'ın 41 mahallesi arasından 35 mahallede toplamda 344 şehit vermiştir (Doğan, 2014:157). Görüldüğü gibi o dönemde hemen hemen her mahalleden bir şehit çıkmıştır. Adeta şehidi olmayan mahalle yok gibidir.

Hayatta kalan gazilere ve savaşan halka ülkenin diğer şehirlerinden maddi ve manevi destek sağlanmıştır. Sözelimi Maraş'ın 12. Kolordu Komutanı Fahrettin Bey yapılan yardımlardan dolayı yardımı yapan Denizli Heyet-i Milliyesi Başkanı Müftü Ahmet Hulusi'ye bir kutlama telgrafi çekmiştir. 2 Mart 1920 tarihli telgrafında Fahrettin Bey şöyle diyordu: "Maraş felaketzedelerine bir yardım olmak üzere Heyet-i Milliye tarafından 400 liranın gönderildiği anlaşıldı. Yurtları ve vatanları için düşmanlarına bir ibret dersi vermiş olan kahraman ve vatansever Maraşlılara karşı gösterdiğiniz hamiyet, şükranı şayandır. Denizli halkının maddî ve manevî göstermiş oldukları hamiyet, fedakârlık ve vatanseverlik övülmeye daima lâyıktır. Bütün Heyet-i Milliye azasına, yardımda bulunanların cümlesine arz-ı hürmetler, başarılar temenni ederim efendim" (Toker, 1983: 87).

Maraş halkının o dönemde verdikleri mücadelenin perde arkasında inanılmaz bir azim ve kararlılığın olduğunu görüyoruz. İstikrarlı duruş ya şehitliği ya gaziliği beraberinde getirmiştir. Bu kararlılıklarını şu durum daha net ortaya koymaktadır: Fırka Kumandanı Cemil Cahit Bey'in 20. Kolordu Kumandan Vekili Mahmut Bey'e gönderdiği 30.01.1919 tarihli telgrafta "Mitinge katılanların, hükümetin siyasi teşebbüslerini haber almadıkça dağılmayacakları ve telgrafhane etrafında toplanacakları" haberi yer almaktadır. Bu arada mitinge katılanların her tarafa telgraflar yağdırdıkları ilave ediliyordu. Bu telgraflardan birisi de Heyet-i Temsiliye'ye Müftü Hacı Tefvik Efendi başta olmak üzere yirmi dört kişinin imzalarıyla gönderilen ve miting kararlarını da içeren telgraftır. Bu telgrafta; Fransızların Ermeniler ile birleşerek Maraş halkı üzerinde uyguladığı katliam ve yağmacılığın önlenmesi istendi. Ayrıca şu görüşlere de yer verildi: Müslüman Türkler'e tabii hakları olan hayatı bile çok görerek, onları hayvanlara yapılabilecek hunharlıkla imha etmek, sükûn ve asayiş fikri ile kabil-i te'lif midir? Hak ve adaletin Müslümanlar ve Türkler hakkında manalarının değiştirilerek hayatlarına kastedildiğini anlayan biz Türk Müslümanlar evvela Allah'ımıza daha sonra hakka istinaden, hayatımızı muhafaza için büyük bir miting yaptık ve şu esasları kararlaştırdık: a) Bize hayat hakkı tanınmıncaya kadar her türlü vasıtaya müracaatla mevcudiyetimizi koruma azmindeyiz. b) Müslüman Türkler'in hayat ve namuslarına saldırılara devam edilirse, dünyada yeni yangınlar çıkacak, bunun mesuliyeti de müsebbiplerine ait olacak, Maraş'ta devam etmekte olan kadın, çoluk, çocuk kıtline acilen son vermek ve bütün iman

azmimizle protesto eder, zulme son verildiği haberini almadıkça makina başından ayrılmayacağımızı bildiririz” (Şahingöz, 1986: 358).

Milli mücadele yıllarında Maraş halkını ayakta tutan en önemli ruhun şehitlik ve gazilik mefkuresi olduğunu söylemek mümkündür. Bu ruhun arka planında Kur’ân öğretilerinin olduğu görülmektedir. Bu öğretilerden biri de şehitliktir. Ayrıntılara girmeden önce bu kavramın kavramsal çerçevesi hakkında şunları söylemek mümkündür: “ş-h-d” fiil kökünden türetilen kelimelerin hemen hemen hepsi hazır bulunma ve şahitlik etme anlamlarında birleşmektedir (Ferahidi, C 2, 2003: 363). Terim olarak Allah yolunda öldürülen mümin kişiye şehit denilmektedir (İbn Manzur, C 4 ty.: 2350). Kur’ân-ı Kerim’de şehid kelimesi otuz beş yerde müfret, bir yerde tesniye ve yirmi bir yerde de cemi olarak toplam elli yedi yerde zikredilmektedir (Abdülbaki, 2007:479). Kur’ân-ı Kerim’de bu anlamda şehitlikten bahseden ilk âyet Bakara sûresinde yer almaktadır. Yüce Allah: “Allah yolunda öldürülenlere “ölüler” demeyin, zira onlar diridirler, fakat siz bunun farkında değilsiniz.” (el-Bakara 2/154) Diğer bir ifadeyle bu âyette Yüce Allah, şehitlerin kendi alemlerinde canlı olduklarını ve rızıklandırıldıklarını (el-Al-i İmrân 3/169) bildirmektedir (Râzî, C 4, 1981:160-1601) Çünkü şehitler cennette olmadıkları halde onun meyvelerinden yararlanır ve kokusunu alırlar. Bazıları bunun mecâzî bir ifade olduğunu söylese de Yüce Allah’ın, “bilakis onlar diridirler”, buyurması şehitlerin diri olduklarını ve rızıklandırıldıklarını, rızıkın da sadece canlı olanlara verildiğini gösterir (Kurtubî, C 5, 2006:408-409).

Nitekim önemli kelam ve tefsir alimi Zemahşerî’ye (ö. 538/1144) göre de şehitler diğer canlılar gibi rızıklanır, yerler ve içerler. Bu durum onların diri olduklarını tekit eder, Allah’ın rızıkıyla nimetlenmiş olduklarını gösterir (Zemahşerî, C 1, 1994:658) “Andolsun ki Allah yolunda öldürülür veya ölürseniz bilin ki Allah’tan gelecek bir bağışlama ve bir rahmet, onların biriktirdiklerinden daha hayırlıdır” (el-Al-i İmrân 3/157). Allah yolunda ölmek ve öldürülmek -bu şartla ve bu itibarla- hayattan, insanların hayatta elde ettikleri mal, makam, güç ve dünya metaından daha iyidir. Çünkü, arkasında gelen Allah’ın bağışlaması ve merhameti vardır. Bunlar insanların elde ettiklerinden daha iyidir. İşte Allah, müminleri bu bağışlanma ve merhamete yönetmektedir. Bu noktada onları, kişisel üstünlüklere ve beşerî değerlere terk etmiyor. Allah’ın yanında bulunanlara da teslim ediyor bizzat kalplerini, kendi rahmetine bağlıyor. Bu da insanların tüm topladıklarından kalplerin bağlandığı tüm değerlerden daha iyidir kuşkusuz (Kutub, 2003:4:499). Ayrıca Al-i İmrân 3/195. âyetinde “hicret edenlerin, yurtlarından çıkarılanların, benim yolumda eziyete uğratılanların, savaşanların ve öldürülenlerin, işte onların günahlarını elbette sileceğim.” Buyurulmaktadır. Âyette geçen “günahların silinmesinin” çerçevesi şöyle

çizilmiştir: “Günahların tesirlerinin kalplerden ve hafızalardan kaldırılmasıyla olacaktır” (Alusi, C 4, ty.:169).

Allah yolunda olan yolcunun iki seçeneği vardır. Bu iki seçenek de güzeldir. Biri, şehid olup ulvî bir makamı kazanmaktır. Diğeri de zaferle dönüp gazi olmaktır. “*De ki: ‘Bizim için siz (şehidlik veya zafer olmak üzere) ancak iki güzelliğten birini bekleyebilirsiniz. Biz de Allah’ın kendi katından veya bizim ellerimizle size ulaştıracağı bir azabı bekliyoruz. Haydi bekleyedurun. Şüphesiz biz de sizinle birlikte beklemekteyiz’*” (et-Tevbe, 9/52) İki güzelliğ ya şehadettir ya da gaziliktir. Çünkü Müslüman savaşa gittiği zaman şayet yenilir ve öldürülürse dünyada güzel bir isim kazanmış olacaktır. Ahirette ise Allah’ın şehidler için hazırladığı büyük sevabı elde edecektir. Eğer galip olursa dünyada helal bir mal ve güzel bir isim kazanacaktır. Bu isim yiğitlik, güç ve kuvvettir. Ahirette ise büyük sevap elde edecektir (Beydâvî, C 3, 1999: 84).

Kur’ân’ın öğretilerini hayatlarına uygulayan en hayırlı nesil sahâbe neslidir. Kur’ân’ın ortaya koyduğu müjdeyi elde etmek için sahâbe de bütün gayretini ortaya koymuştur. Bu çerçevede “Yaralanan İslâm askerlerini tedavi etmek için Uhud Gazvesi’ne katılan Medinelî hanım sahâbilerden biri Amr b. Haram’ın kızı Hind idi. Hind, kocası Amr b. Cemûh, oğlu Hallâd ve kardeşi Abdullah’ın şehit edildiklerini öğrendiğinde büyük bir metanet göstererek Hz. Peygamber’in durumunu sormuş, onun sağ olduğu bildirilince hiçbir musibetin önemli sayılmayacağını söyleyerek hissiyatını dile getirmiştir (Vakıdî, C 1,1984:291).

İslâm ordusu Uhud’dan Medine’ye döndüğünde, hanım sahâbiler, savaşa katılan yakınlarından haber sormak üzere Hz. Peygamber’e başvurular. Hz. Peygamber, hepsine cevap verdikten sonra sıra Hamne’ye gelince ona kardeşi Abdullah’ın ve dayısı Hamza’nın şehit edildiklerini söyledi ve sabır tavsiyesinde bulunarak sevabını Allah’tan beklemesini istedi. Hamne, “Allah onları bağışlasın ve onlara rahmet etsin” diyerek metanet göstermiştir. (Vakıdî,1984:1:291) Uhud şehidleri arasında Hz. Peygamber’in amcası Hamza da bulunduğunu az önce söylemiştik. Karnı yarılmış, ciğeri çıkarılmış, burnu ve kulakları kesilmiş, cesedi parça parça edilmişti. Zor tanınıyordu. Onu bu durumda gören Hz. Peygamber, çok üzüldü, ağladı ve şöyle dedi: “Ey Hamza! Hiç kimse senin kadar musibete uğramamıştır ve uğramayacaktır. Beni bunun kadar öfkeliendiren bir şey olmamıştır” (İbn Hişam, C 3,1987:58). Üzüntüsünü bu ifadelerle dile getiren Hz. Peygamber, diğeri taraftan, Hamza’nın cesedini görmek isteyen kız kardeşi Safiyye’ye engel olmak istedi. Zira Safiyye, Hamza’nın parçalanmış cesedi karşısında psikolojik bunalım geçirip aklî dengesini kaybedebilirdi. Bunun için önlem alınmalı ve dolayısıyla bu konuda kendisine müsaade edilmemeliydi. Ancak Safiyye, kardeşinin ne durumda olduğunu öğrendiğini, onun bu musibete Allah yolunda uğradığını, dolayısıyla buna sabredip katlanacağını söyleyerek ısrar etti. Hz. Peygamber, Safiyye’nin bu fevkalade sabrını ve metanetini görünce

onun, kardeşi Hamza'yı görmesine izin verdi. Safiyye, kardeşinin cesedini görünce, musibete karşı sabrın ifadesi olan: “*Innâ lillâhi ve innâ ileyhi râciûn*” (el-Bakara 2/156) âyetini okudu, kardeşi için dua ederek Allah'tan rahmet ve mağrifet dileğinde bulundu. Hz. Peygamber de, şehitlerin ölmeyip cennette yaşadıklarını belirttikten sonra o esnada nazil olan ve bu hakikati dile getiren Âli İmrân Sûresinin 169-170. ayetlerini okudu ve şehidin yakınlarını müjdeledi (İbn Hişam, C 3,1987:83-84).

Görüldüğü gibi yaşanan bu iki olayda da sahâbe kuşağı ulvi gayeye ulaşmak için en sevdiklerini bu dava uğrunda feda etmekten hiç çekinmemişler büyük bir özveride bulunmak suretiyle şehitliğin sevabının en yüce bir değer olduğunu hayatlarını ortaya koyarak göstermişlerdir. Ayrıca ortak manevi değerlerin izleri hiçbir zaman güncelliğini yitirmez. Zamanı geldiğinde var olan şehitlik ve gazilik ruhu hem Kur'an'da hem de bu kutsal kitabın hizmetkârı olan Anadolu insanında sürekli canlı tutulmuştur. Maraş'ın Kurtuluşu'nda da şehitlik ve gazilik anlayışının da etkili olduğunu söyleyebiliriz. Bu noktada Maraş'ın toplumsal hareketlerinin en önemli dinamiği olan kolektifliğin ve bunun üzerinden oluşan ortak kimliğin, onları hedeflenen gayeye ulaştırdığı görülmektedir.

5. Vatan Sevgisi

Vatan kavramı, millet olabilmiş topluluklar için bir toprak parçası olmanın çok ötesinde daha geniş bir anlam taşımaktadır. Önceleri sadece “bir insanın doğduğu ve yaşadığı toprak parçası” şeklinde tanımlanan vatan kavramına, toplulukların tarihsel süreç içerisindeki mücadelelerine ve toplumsal yapıdaki değişimlerine paralel olarak farklı anlamlar yüklenmiştir. Türk milleti, bugün çok iyi bildiği gibi, Millî Mücadele yıllarında da biliyordu ki, kendisini vatanından çıkarmaya gelen düşman, daha önce de Peygamberini çok sevdiği yurdu Mekke'den çıkarmaya çalışmıştı. Bizim istiklal mücadelemiz gibi Peygamberimiz de, var oluş mücadelesi vermiş ve bizim mücadele yıllarında bağımsızlık bekleyen milletlere örnek olmamız gibi, Peygamberimiz de bize örnek olmuştur (Palabıyık, 2008:225-262).

Vatan, uğruna kanımızı akıttığımızdır. Bu husus şu mısralarda ne güzel ifade edilmektedir. “Bayrakları bayrak yapan üstündeki kandır Toprak eğer uğrunda ölen varsa vatandır.” Vatan müdafaasından maksat, sadece sahip olunan toprakları korumak olmayıp, bunun arka planındaki esas gaye, o topraklar üzerinde yaşayan insanların dinini, canını, malını, ırz ve namusunu korumak ve milletin fertlerini hürriyet içinde yaşatmaktır (Tirmizî, Fezâilü'l-cihâd 26; Nesâî, Cihâd 39).

İşte belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan dil, din, tarih ve kültür birliği bulunan bir toplumun teşkil ettiği birlik ona bir millet özelliği kazandırırken, üzerinde yerleşilen toprak parçası da vatan adını alır. Sınırları belli vatan toprağı,

KSÜSBD Milli Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı

dış saldırılardan korunmuş, içte mal, can, ırz ve namus güvenliği sağlanmış, din ve vicdan özgürlüğü tanınmış olunca mü'minin yaşayabileceği bir belde sayılır. Artık bu ülkenin bir tebeası olarak iç ve dış düşmanlara karşı bu toprakların savunulması özellikle saldırılan ülke mal, can, ırz güvenliği ve dinine sahip olmayı tehdit ediyorsa vacip olur (Döndüren, C 6, ty.: 318-332). Çünkü mü'minin bu manevi değerlere sahip olması ve önceden elde ettiği hakları koruyabilmesi belli toprak parçası üzerinde güven içinde yaşamasına bağlıdır. Bu güveni tehdit eden güçlere karşı ülkeyi savunması bir görev olur. Âyette “Gevşemeyin, hüzünlenmeyin. Eğer (gerçekten) iman etmiş kimseler iseniz üstün olan sizlersiniz” (el-Al-i İmran, 3/139). buyrulmaktadır. İman etmek ve imanın gereğine sımsıkı sarılmak başarıyı ve zaferi beraberinde getirmektedir. Rasülullah, Medine savunmasında başarıya ulaşabilmek için nasıl ki, maddi ve manevi bütün beşeri imkanları kullanmış, askeri stratejileri uygulamış ve peşinden Allah'ın izniyle başarıya ulaşmış ise; Çanakkale ve Anadolu savunmalarında da işler oluruna bırakılmamış, gevşeklik ve ihmallik gösterilmemiş, gereken bütün askeri stratejiler devreye sokulmuş ve sonuçta Allah'ın yardım ve lütfuyla büyük zafer kazanılmış, vatanımız düşmanlardan temizlenmiştir.

Ülkenin diğer şehirlerinden Maraş halkına gelen destek te onları cesaretlendirmiştir. Nitekim Maraş olaylarının daha öncede ifade ettiğimiz gibi telgraflarla duyulması ve öğrenilmesi üzerine (Sakallı, 1997:412-413), 6 Şubat 1920 tarihinde Kütahya'da Ulu Camii önünde binlerce Kütahyalının katıldığı bir miting yapılmıştır. 10 Şubat 920 tarihli Kütahya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkanı Nüzhet imzasıyla Heyet-i Temsiliye'ye gönderilen telgraftan anlaşıldığına göre miting de alınan kararlar Sadarete, İstanbul'daki Amerika, İngiltere, Fransa, İtalya “Düvel-i Müttfikesi” temsilcilerine birer suret gönderilmiştir. 7 Şubat 1920 tarihli miting kararlarıyla Ermeni çeteleriyle Fransız askerlerinin Maraş'ta yaptıkları zulüm ve vahşet protesto etmiştir (Sarıkoşuncu,1995: 30-31).

Vatan ve üzerinde yaşayan tebaa unsuru bütün olarak birbirinin ayrılmaz parçasıdır. Biri diğerine feda edilemez. ‘Bir insanın doğup büyüdüğü veya yaşadığı yer, memleket’ ya da ‘bir kimsenin köyü, kasabası, şehri’ olarak sözlüklerde farklı şekillerde tanımlanan vatan kelimesi, Arapça kökenli bir kelime olup Türk-İslam tarihinin çeşitli evrelerinde ulus (ülke), yurt, toprak, mülk, memleket, memâlik-i mahrûsa, memâlik-i şahane, babayurdu ve anavatan gibi kavramlarla karşılanmıştır (Sütçü, 2004:22). Süleyman Necati (Güneri)'nin şu şiiri vatan kavramının içeriği hakkında net bir bilgi vermektedir.

Vatan tûbasında mukaddes bir dal

Şarki Anadolu İslam ocağı

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

Ellere verilmez cânan kucağı

Adana, Urfa'yı unutmak muhal

Hatırdan çıkar mı Maraş illeri.

Maraş müdafaası konusunda bu gibi genel bilinç oluşturma gayesinin yanında, Maraş'ın işgalinden başlayarak, savunmanın zaferle sonuçlanmasına kadar yaşanan süreç yakından takip edilmiştir. Bu konuda yapılan yayınlarla tüm halkın Maraş savunmasına karşı ortak bilince sahip olması sağlanmaya çalışılmıştır (Eycil, 1999: 45).

Hürriyet ve vatan uğruna savaşılmaması gereken yüce bir değer, insan gibi yaşamanın olmazsa olmaz koşuludur. Bu iki kavram etle tırnak gibidir. Biri diğeri için vardır. Milli mücadele yıllarında Sütçü İmam, Rıdvan Hoca gibi daha nice değerli şahsiyetler ömürlerinin büyük kısmını vatanın düşman işgalinden kurtuluşu ve milletin bağımsızlığı mücadelesiyle geçirmişlerdir. Onların sahip olduğu değerler arasında hürriyet kavramının önemli bir yeri vardır. Denebilir ki hürriyet onların değerler listesinin üst sıralarında yer alan kıymetli bir değerdir. Çocukluğundan beri özgürlüğe karşı besledikleri aşırı sevginin yanında geçmişine ve köklerine olan bağlılıkları, değerbilirliğin ve vefâ duygusunun da somut bir belgesidir. Yere, zamana ve duruma göre davranan, menfaatleri için renkten renge giren ve bu uğurda her yolu mübah sayan tiplerin karşısında örnek alınması gereken saygın bir duruşun resmidir, onların ilkeli duruşları (Eycil, ty.: 8-16).

Anadolu insanı hayatını vatani için ortaya koymuştur. Bu uğurda gelebilecek her türlü tehlikeye karşı göğüs germiştir. Acaba üzerinde yaşadıkları bu topraklar neden bu kadar kıymetlidir? Bu asil duyguyu besleyen en önemli değer nedir? Bu sorulara cevap vermeden önce şunları söylemek de yarar vardır: Sözlükte “yerleşmek, bir yeri yurt edinmek anlamındaki vatan kökünden türeyen vatan klasik sözlüklerde ve edebî metinlerde “kişinin doğduğu, yerleştiği, barındığı ve yaşadığı yer” manasına gelir. İnsanın bir amaçla yerleştiği yer onun vatanıdır. İtân ve tavattun “bir yeri vatan edinmek” demektir (İbn Düreyd, C 3, 1344:119).

Kur'ân-ı Kerim'de bir âyette geçen mevâtın Bedir'de, Huneyn'de ve bu ikisi arasında meydana gelen gazvelerde müslüman ordularının karargâhını ve savaş alanlarını ifade eder (et-Tevbe 9/25;Şevkânî, 2:396). Ayrıca beled ve çoğulu bilâd “ülke” manasında, dâr ve çoğulu diyâr hem “âhîret yurdu” hem “dünya yurdu, ülke, vatan” manasında geçer. Bazı âyetlerde haksız yere yurtlarından çıkarılan veya çıkarılmayı hak edenlerden bahsedilirken, geçmiş kavimlerin işledikleri kötülükler yüzünden ülkelerinin büyük felâketlere uğradığı anlatılırken diyâr kelimesi kullanılmıştır (Abdülbâki, 2007: 325, 743).

Tarihî ve edebî kaynaklarda insanlar için vatanın önemine, vatan sevgisi ve hasretine dair literatüre geniş yer verilmiştir. Bu türde eser yazan ilk müelliflerden Câhiz, *el-Hanîn ile'l-Evtân* başlıklı risâlesinde vatan sevgisiyle vatan hasretinin insanda doğuştan gelen köklü bir duygu olduğunu söyler. Bu sebeple, “Vatanında sıkıntı çekmen gurbette bolluk içinde yaşamandan daha iyidir” denilmiştir. Câhiz insanların vatanlarını rızıklarından daha çok önemsediklerini belirtir. Kurak, verimsiz bir ülkede yaşayanlar daha zengin ülkelere gitseler yine de vatanlarını özlerler. Vatan sevgisinin doğuştan geldiği yönündeki fikrini desteklemek amacıyla bazı âyetlerden örnekler veren Câhiz’a göre, “Eğer onlara, ‘Kendinizi öldürün’ veya, ‘Yurtlarınızdan çıkın’ diye emretmiş olsaydık içlerinden ancak çok az kısmı bunu yapardı.” meâlindeki âyette (en-Nisâ 4/66) can sevgisiyle vatan sevgisi eşit tutulmuştur. Câhiz Müslümanların, yurtlarından sürülüp çocuklarından koparılmasını savaş sebebi saydıklarına dair âyeti de (el-Bakara 2/246) vatan sevgisinin insanlarda köklü bir duygu olduğuna kanıt gösterir. Hz. İbrahim eşi Hâcer ile oğlu İsmâil’i Mekke topraklarında bırakırken, “*Rabbimiz! Neslimin bir parçasını senin Beytülharâm’ının yanında verimsiz bir vadiye yerleştirdim.*” demiş (el-İbrahim 14/37), Allah da onların Mekke’yi vatan edinmesine rıza göstermiştir. Yine Câhiz’e göre vatan sevgisini ortaya koyan en güçlü delil Hz. Yûsuf’un, cenazesinin ataları Yakub, İshak ve İbrahim’in ülkesine taşınmasını vasiyet etmesidir. Ülkelerin mamur hale gelmesini sağlayan vatan sevgisidir. Nitekim Hz. Ömer’in, “Allah ülkeleri vatan sevgisi sayesinde mamur etti” dediği rivayet edilir. Bütün fâtilhler vatanlarını özler, hiçbir yeri doğdukları topraklara tercih etmezler. Araplar da kendi ülkelerinde darlık ve yoksulluk içinde yaşamalarına rağmen yine de ayrıldıklarında vatan hasreti çekmişlerdir (Cahiz, ty:1: 63-65).

Vatanın ve vatanın her bir parçasının kıymetli olduğunda dair Kur’ân’da birçok âyet mevcuttur. Sözelimi Hac ve umre için Beytullah’ı ziyaret edenlerin say ettikleri (koşarak gidip geldikleri) mekanlar olan Safa ve Merve tepeleri de Allah’ın şearininden (nişanelerinden)’dir. “Bu durum da Kur’ân nassıyla sabittir: “*Şüphe yok ki, Safa ile Merve Allah’ın koyduğu nişanlardandır*” (el-Bakara 2/158). Bilindiği gibi Safa ile Merve, Mekke’de bulunan Kabe’nin doğu tarafında bulunan tepenin ismidir. Büyük ve pürüzsüz kaya parçalarına Safa; pürüzsüz, bembeyaz, çok sert taşlara da Merve adı verilmektedir. Bu tepelerin Allah’ın işaretlerinden sayılmasının elbette bir takım hikmetleri bulunmaktadır (Kâsımî, C 1, 1332:451). Kur’ân açısından bakınca, Allah’ın toplumlara, vatanları için savaşmayı, kendilerini yurtlarından çıkarmaya çalışanlara karşı mücadele etmelerini ve direnmelerini emrettiği görülür. Konumuzla ilgili pek çok âyetin (el-Enfal 8/30) şimdiye kadar oluşan geleneğimizin, vatan, vatan savunması, vatandaşlık ve vatan için fedakarlıkta bulunma gibi konularda Kur’ân’a uygun düşüğünü rahatlıkla söylemek mümkündür (Akseki, 1968:215-220).

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

Kur'an-ı Kerim'de gerek Tin gerekse Beled surelerinde mekana şehre dolayısıyla vatana yemin edilmektedir. Yemin edilen mekan hakkında şu görüşler yer almaktadır: Belde” veya “şehir”den maksat Mekke'dir (Taberî, C 30, 2000:125). Müfessirler 2. âyetteki hill kelimesinin farklı anlamlarından hareketle âyete şu manayı vermişlerdir: “Bir gün gelecek Mekke'yi zalim putperestlerin elinden kurtarman gerekecek ve o zaman kentin dokunulmazlığı senin için geçici olarak kaldırılacaktır.” Bu takdirde ise Hz. Peygamber'in ileride bu kenti fethedeceği ve fetih sırasında şehirde çatışmaya girmesine geçici olarak izin verileceği bildirilmiş demektir. Nitekim öyle de olmuştur (Şevkânî, C 5, 1414: 517-518).

Hz. Peygamber (sav) bir hadis-i şeriflerinde; “İki gözü cehennem ateşi yakmayacaktır. Bunlardan birisi; Allah korkusundan ağlayan göz, diğeri ise; Allah yolunda (sınırlarında) nöbet bekleyerek geceyi geçiren gözdür” (Tirmizi, ty.:175). buyurarak vatanını korumak amacıyla nöbet bekleyen kişilerin cehennem ateşinden kurtulacağını belirtmektedir. Tarihe baktığımızda vatanlarına bağlı olan milletlerin hayatlarını devam ettirdiklerini, vatanlarını kaybeden milletlerin ise tarih sahnesinden silindiklerini görürüz. Günümüzde bile milletlerin belli bir toprak parçasını ellerinde bulundurmaları, onların dünyadaki siyasî organizasyonları kabulüne, söz sahibi olmalarına, şahsiyet kazanmalarına ve belli bir kimliğe sahip olmalarına sebep olmaktadır. Hz. Peygamber'le birlikte verdikleri din ve vatan müdafaası savaşlarına dair çok ibretli ve olağanüstü rivayetler vardır (Yılmaz, 1988: 18-23). Anlaşıldığı kadarıyla ilhamını Kelamullahtan alan Anadolu insanı, üzerinde yaşadığı her parçayı sıradan bir toprak parçası olarak görmemiş onun ayrı önemi ve değeri olduğunu içselleştirmiştir. Bu yüce duygular içerisinde vatanına sahip çıkmayı ibadet saymıştır. İşte Maraş'ın Kurtuluşu'nda da inanç ve örfümüzde önemli bir yeri olan vatan sevgisinin de bir hayli etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu değerlerden beslenen Maraş halkı sahip oldukları bu ulvî değerlerin gereğini yerine getirmede hiç tereddüt etmemişlerdir. Kolektif ruhun oluşmasında ve bunun toplumsal bir harekete dönüşmesinde gereken en önemli unsurun yani birlik ve beraberliğin harcı “biz” duygusu olmuştur. Çok kısa bir sürede toplumun geneline birlik ve dirlik yansımış ve böylece Milli Mücadele ruhunun kuvvetli temelleri atılmıştır. Bu tek yürek olma ruhu, Maraş'tan düşmanın kovulmasını hızlandırmıştır.

Sonuç

Dinî inançlar, tarih boyunca birey üzerindeki etkisini hiç bir zaman kaybetmemiş, insan ve cemiyet hayatının devamlı surette müdahili olmuştur. Medeniyetlerin oluşumu ve gelişmesinde bu inançların önemli etkileri görülmüştür. Sıralanan özgürlük ya da bağımsızlık (hürriyet, istiklâl), yiğitlik ve kahramanlık (cesaret); bayrak, vatan ve millet sevgisi ile din ve iman tutkusu

birbiriyle sıkı sıkıya bağlı, birbirini tamamlar nitelikteki vasıflardır. Bunlar üstün karakterli, kahraman bir milletin kendine ait özellikleri arasında yer almaktadır. Tarihi, bu anlayışlarla şekillenmiş ve karakterize olmuş Türk milleti için, vatan, vatan savunması, istiklal, bayrak, ırz ve namus gibi kavramlar en değerli ve mukaddes millî unsurlar haline dönüşmüştür. Anadolu insanının sahip olduğu bu milli duyguların temelinde Kur'ân'ın izleri olduğunu net bir şekilde söylemek mümkündür. Millî Mücadele Dönemi, İstiklal Savaşı bir bağımsızlık ve işgalden kurtulma savaşıdır. Savaşlar, toplumları birleştiren ve bütünleştiren bir özelliğe sahiptir. Her çeşit düşünce ve fikir ayrılığı ortak düşmanı yenmek için birleşebilir. Toplumsal dayanışma, her toplum tipinde yer alan bir olgudur. Hatta bazı toplumbilimciler toplumun temelini dayanışma kavramıyla açıklamaktadırlar. Osmanlı toplumu üzerine inşa edilen Millî Mücadele'de, dini kurumların (Osmanlı'nın kuruluşundan bu tarafa) toplumda yaptığı bütünleştirici ve kaynaştırıcı etkiyi ve dinin özelliklerini göz ardı etmek mümkün değildir. Din, aynı zamanda kamuoyunun etkin ve kuvvetli olmasını sağlayan, görenek ve ahlâki değerleri besleyen ve onu ayakta tutan kurumdur.

Bu çerçevede Kahramanmaraş'ta milli mücadele yıllarında gayretlerini ortaya koyan Maraş halkı üzerindeki yaşadıkları toprağın, gönlerde dalgalanan bayrağın, özgürlüğün ve başörtüsünün alternatifsiz en değerli kıymetleri olduğunun şuurunda olmuşlardır. Bu yüce duygular içinde düşman güçlerini bir daha geri gelmemek üzere yurtlarından kovmuşlardır. Netice olarak bütün bunların, Maraş'ın Kurtuluşu'na çok büyük katkıları olduğu açıkça görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abay, Ahmet (2012), **Kur'ân'da Kişilik Eğitiminin Temelleri**, Düşün Yayıncılık, İstanbul.
- Abay, Ahmet (2016), “**Fatiha Suresi ve Şahsiyet İnşası**”, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 27:16, ss. 91-134.
- Abdübâkî, Muhammed Fuâd (2007), **el-Mu'cemu'l-Mufehres**, Dâru'l-Hadis, Kâhire.
- Akbıyık, Yaşar (1999), **Milli Mücadele'de Güney Cephesi Maraş**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara.
- Akdoğan, Bayram (2013), “**Çeşitli Yönleriyle Ezanlarımız**”, Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 18:29, ss. 9-63.

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

- Akseki, Hamdi(1968), **Ahlâk Dersleri**, Üçdal Yayınları, İstanbul.
- Alcıoğlu, Mehmet Adil (2006), **Tarihte Alcı-Tecirli Beğdili-İlbeyli Elbeyli Türkmenleri Soykimlikleri**, Has Ofset, Kahramanmaraş.
- Aydın, Ömer (2007), **Kur'ân-ı Kerim'de İman-Amel İlişkisi**, İşaret Yayınları, İstanbul.
- Baş, Yaşar ve Tekin, Rahmi (2007), **Maraş Vakıfları (Dulkadirli ve Osmanlı Dönemi)**, Konya.
- Battal, Hurşit (1971), **“Gaziantep Müdafileri”**, Gaziantep Kültür Dergisi, Gaziantep, S. 13, ss. 20-40.
- Bayraklı, Bayraktar (2007), **Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân Tefsiri**, Bayraklı Yayınları, İstanbul.
- Beydâvî, Nasuruğdin Ebî Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed eşŞirâzî (1999), **Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Câhiz, Ebû Osmân Amr b. Bahr b. Mahbûb ty., **Resâil**, nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, Mektebetü'l-Hancî, Kahire.
- Cessâs, Ebu Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî (1994), **Ahkâmu'l-Kur'ân**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Cürçânî, Ali b. Muhammed (1983), **Kitâbu't-Ta'rifât**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Çağrııcı, Mustafa (2012) **“Vatan”**, Diyanet İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Çelik Recep, (2000), **Millî Mücadele'de Din Adamları-2**, Emre Yayınları, İstanbul.
- Çetin, Abdurrahman, (1995), **“Ezan”**, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul.
- Doğan, A. (2014), **Çanakkale'den Cumhuriyet'e Maraşlı Şehitler 1**, Berikan Yayınları, Ankara.
- Ebu's-Suud, Kadi'l-Kudat İbn Muhammed el-İmadi'l-Hanefi ty., **İrşadü'l-Akli's-Selimi İla Mezayal-Kitabi'l-Kerim**, thk. Abdulkadir Ahmed Ata, Mektebetü'r-Riyâdi'l-Hadise, Riyad.
- Ersoy, Mehmet Akif (2003), **Safahat**, İstanbul.

KSÜSBD Milli Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı

- Eycil, Ahmet (1999), **Osmanlı'nın Son Döneminde Maraş'ta Ermeni Siyasi Faaliyetleri**, Gün Yayıncılık, Ankara.
- Ferahidi, Halil b. Ahmed (2003), **Kitabü'l-Ayn Mürettiben ala Hurüfi'l-Mu'cem**, thk.: Abdülhamid Hemavi, Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Göktürk, İsmail ve Yılmaz, Mehmet (2018), "**Kahramanmaraş Şehir Kimliği Üzerine Toplumsal Yapı Çözümlemesi**", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 8:2, ss. 34-19.
- Görgülü, Hasan Ali (2000), "**H. Muhammed'in Vatan Savunmasına verdiği Önem ve Bunun Müslümanlar Üzerinde Devam Eden Etkisi**", II. Kutlu Doğum Sempozyumu, 20 Nisan 1999, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, ss. 81-108.
- Gözler, H. Fethi (1965), **Vatan ve Kahramanlık Şiirleri Antolojisi**, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul.
- Güzel, Hasan (1988), **Konya'da Milli Mücadele'yi Destekleyen Din Adamları**, Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış), AÜTİTE, Ankara.
- Hanefi, Palabıyık (2008), "**Millî Mücadeleye Destek Ve Arkaplan Olarak Dinî Düşünce Dinî Ve Gelenekler**", Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, S. 36, ss. 225-262.
- Harmancı, Abdullah, (2017), "**Yeni Türk Şiirinde "Ezan"**", Sosyoloji Divanı, 10: 5, ss. 219-226.
- İbn Aşur, Muhammed Tahir (1984), **et-Tahrir ve't-Tenvir**, ed-Dârü't-Tûnusî, Tunus.
- İbn Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen el-Ezdî el-Basrî (1344), **el-Cemhere fi'l-Luga**, Haydarabad.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik (1987), **es-Sîretü'n-Nebeviyye**, Kâhire.
- İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' el-Kaysi (1419), **Tefsirü'l-Kurani'l-Azim**, thk: Muhammed Hüseyin Şemseddin, Dârül-Kütübil İlmiyye, Beyrut.
- İbn Manzur, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem ty., **Lisanü'l-Arab**, thk.: Abdullah Ali el-Kebir, Dârü'l-Mearif, Kahire.

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

- İbn Sa'd Ebû Abdillâh Muhammed (1985), **Kitâbu Tabakâti'l-Kebîr** (et-Tabakâti'l-Kübrâ). Beyrut.
- İbn Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh (2003), **Ahkâmü'l-Kur'ân**, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaleddin Ebû'l-Ferec Abdurrahman b. Ali b. Muhammed (1422), **Zâdü'l-Mesir fî İlmî't-Tefsir**, thk.: Abdurrezzak el-Mehdi, Darü'l-Kütübi'l-Arabiyyi, Beyrut.
- İsfehânî, Râgıb (2005), **el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'ân**, Darü'l-Marife, Beyrut.
- Kamiloğlu, Ramazan (2010), “**Türk Kültüründe Ezan ve Makamları**”, Hikmet Yurdu Dergisi, C. 3, S. 5, ss. 221-238.
- Kaplan, Mehmet (1978), **Nesillerin Ruhü**, Dergah Yayınları, İstanbul.
- Kaplan, Mehmet- Enginün, Emil İnci- Birinci, Birol- Necdet, Devrin- Uçman, Abdullah (1992), **Yazarlarının Kalemîyle Milli Mücadele**, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Karaman, Hayreddin ve diğer. (2007), **Kur'ân Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Karaoğlan, Arslan (2019), “**Nûr Sûresi 39-40. Âyetleri Bağlamında İnkârcı Tutum ve Davranışların Allah Katındaki Değeri**”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10:6, ss. 7-37.
- Kasîmi, Muhammed Cemaleddin (1332), **Mehasinü't-Tevîl**, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Kısakürek, Necip Fazıl (2005), **Çile Bütün Şiirleri**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Koç, Kemalettin (2009), “**Tarih Boyunca Maraş Şehri'nin Gelişmesini Etkileyen Faktörler**”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 21, ss. 311-326.
- Kurtubi, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b Ebi Bekir (2006), **el-Cami li Ahkâmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Rahvan Arkususi, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.
- Kutub, Seyyid (2003), **Fi Zilali'l-Kur'ân**, Darü's-Şuruk, Kahire.
- Küçük, Cevdet (2005), **Milli Mücadele**, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.

KSÜSBD Milli Mücadelenin 100. Yılında Kahramanmaraş Özel Sayısı

- Leyla, Gürkan Salime (2010), “**Şehid**”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (2017), **Tevîlatu'l-Kur'ân**. Edit. Yusuf Şevki Yavuz, Ensar Yayınları, İstanbul.
- Meriç, Cemil (1979), **Bu Ülke**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin (1988), **Dünden Bugüne Türk Kültürünün Gelişme Çağları**, Türk Dünyası Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Önkâl Ahmet (1983), “**Asr-ı Saadet'te Mescidin Önemi ve Yaptığı Görevler**”, Diyanet İlmî Dergisi, 19, ss.49-55.
- Önkâl, Ahmet-Bozkurt Nebi (1993), “**Cami**”, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul.
- Özalp, Yalçın (2005), *Ermeni İntikam Alayı Maraş'ta Vesikalar 1919- 1920*, Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş.
- Öztürk, Mustafa Tahir (2001), **Türk Din Musikisinde Ezan**, Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Öztürk, Mahmut (2017),**İstiklal Marşı'nı Kur'an-ı Kerim Işığında Okumak**, Kastaş Yayınları, İstanbul.
- Râzî, Fahreddin Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer (1981), **et-Tefsîrî'l-Kebîr: Mefatihü'l-Gayb**, Dâru'l-Fîkr, Beyrut.
- Sarıkoyuncu, Ali, (1995) **Millî Mücadele'de Din Adamları I-II**, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayını, Ankara.
- Sütçü, Tefvik (2004), **Tanzimat Sonrası Türk Edebiyatında Vatan Terimi (Başlangıçtan 1918'e kadar)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şâfiî, Muhammed b. İdris (1990),**el-Umm**, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût.
- Şahingöz, Mehmet (1986), **İzmir, Maraş ve İstanbul'un İşgali üzerine yapılan Protesto ve Mitingler**, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali Muhammed (1414), **Fethu'l-Kadir**, Darü İbn Kesir, Beyrut.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (2000), **Câmiü'l-Beyân fi Tefsîri'l-Kur'ân**, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut.

A. Karaoğlan Kahramanmaraş'ın Kurtuluşunda Etkin Olan...

- Tansel, Selahattin (1991), **Mondros'tan Mudanya'ya Kadar**, MEB Basımevi, Ankara.
- Taş, Necati Tayyar (1994), “Gazilik ve Şehitlik”, *Türk Yurdu*, 79: 14, ss.58-76.
- Turan, Ömer (1997), “**Millî Mücadelenin Lehine Kamuoyu Oluşumunda Din Adamları**”, *Türk Yurdu*, Ekim, 122:17, ss.821-834.
- Tümer, G ve Küçük, Abdurrahman (1993), **Dinler Tarihi**, Ankara.
- Uzun, Mustafa (1995), “**Ezan, Edebiyat**”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer (1984), **Kitâbü'l-Meğâzi**, Beyrut.
- Yakar, Serdar (2012), **Maraş Millî Mücadelesinde Bayrak Olayı ve Aşıkloğlu Hüseyin**, Kahramanmaraş.
- Yardımcı, Mehmet(1996), “Geçmişin Sessiz Tanıkları Tahta Minareler”, **Kültür ve Sanat**, 30, ss. 62-64.
- Yazır, Muhammed Hamdi (1979), **Hak Dini Kur'an Dili**, Eser Neşriyat, İstanbul.
- Zarifoğlu, Cahit (1993), **Konuşmalar**, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Zarifoğlu, Cahit (2014), **Bir Değirmendir Bu Dünya**, Beyan Yayınları, İstanbul.
- Zemaşeri, Ebü'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed (1994), **el-Keşşaf an Hakaiki Gavamizi't-Tenzil ve Uyuni'l-Ekavili fi Vücuhi't-Te'vil**, thk. Adil Ahmed Abdülmecid, Mektebetü'l-Ubeykan, Riyad.